

DE TOEKOMST IS PUBLIEK

NAAR DEMOCRATISCH BEHEER VAN PUBLIEKE DIENSTEN

Overall ter wereld heeft het verzet tegen privatisering zich ontwikkeld tot een sterke kracht voor verandering: (re)municipalisering. (Re)municipalisering houdt in dat diensten – denk aan water- en energievoorzieningen, openbaar vervoer, telecommunicatie, gezondheidszorg, afvalverwerking – weer in publieke handen komen en dat nieuwe diensten in publiek beheer ontwikkeld worden. De afgelopen jaren hebben het Transnational Institute en partnerorganisaties ruim 1.400 voorbeelden van succesvolle (re)municipalisering geïdentificeerd, waarbij meer dan 2.400 steden in 58 landen over de hele wereld betrokken waren.

Deze publicatie gaat over meer dan cijfers. Ze laat zien dat publieke diensten belangrijker zijn dan ooit in het licht van de klimaatcrisis, de toenemende ongelijkheid en de groeiende politieke onrust. Bovendien heeft de COVID-19-crisis de rampzalige gevolgen van de bezuinigingen op de sociale zekerheid en de privatisering van het gezondheidszorgstelsel pijnlijk duidelijk gemaakt. Tegelijkertijd heeft de pandemie aangetoond dat publieke diensten en de mensen die ze beheren werkelijk het fundament zijn van een gezonde en veerkrachtige samenleving. Jarenlange privatiseringen en bezuinigingen hebben de democratische controle en voldoende financiering van dit fundament echter teniet gedaan. Nu zoveel privatiseringen gefaald hebben, kiest een groeiende internationale beweging voor (re)municipalisering als een belangrijk instrument om publiek eigenaarschap opnieuw te definiëren voor de 21e eeuw.

Maatschappelijke organisaties, vakbonden en lokale overheden werken samen aan nieuwe modellen en vormen om het democratisch publiek eigendom uit te breiden naar alle niveaus van de samenleving en aan nieuwe manieren waarop gemeenschappen klimaatbewuste publieke diensten kunnen leiden.



tni.org/futureispublic

Download het hele boek

De verhalen hier nemen ons mee naar verschillende landen en steden en laten ons kennismaken met nieuwe sectoren die illustreren hoe divers (re)municipalisering is. Elke (re)municipalisering kent haar eigen specifieke problemen en aanpak: van afvalbeheer in Egypte en de nieuwe publieke apotheken in Chili tot de vele afgelegen Amerikaanse gemeenten die door breedbandinternet voor banen hebben gezorgd en de levenskwaliteit hebben verbeterd. De toekomst is publiek: Naar democratisch beheer van publieke diensten geeft inzicht in de diverse inspanningen voor (re)municipalisering over de hele wereld, inclusief de obstakels, kansen en resultaten.

TNI.ORG/FUTUREISPUBLIC

Eind oktober 2019 bevatte het wereldwijde onderzoek naar (re)municipalisering 1.408 voorbeelden. De verzamelde gegevens zijn het resultaat van de inspanningen van TNI, partnerorganisaties en 22 onderzoekers die alle gegevens hebben gecheckt en geverifieerd. Voor onze onderzoeksmethodiek verwijzen we naar de inleiding en de bijlage van deze publicatie.

De database is beschikbaar op <https://publicfutures.org>. Deze database is ontwikkeld in samenwerking met de Universiteit van Glasgow. Zodra nieuwe voorbeelden en informatie beschikbaar zijn, zullen deze aan de database worden toegevoegd.

DESIGN Karen Paalman

COPY EDITING Ann Doherty

NEDERLANDSE VERTALING Menno Grootveld

REDACTIE NEDERLANDSE VERSIE Barbara van Male

FNV Overheid en de 99 van Amsterdam hebben deze vertaling mede mogelijk gemaakt.

CONTACT Satoko Kishimoto (satoko@tni.org) of Lavinia Steinfort (l.steinfort@tni.org) bij het Transnational Institute.

Het Transnational Institute (TNI) is een internationaal onderzoeksinstituut voor belangenbehartiging dat zich hard maakt voor een rechtvaardige, democratische en duurzame wereld. Al ruim 40 jaar fungeert het TNI als een unieke schakel tussen sociale bewegingen, geëngageerde wetenschappers en beleidsmakers.

GEPUBLICEERD DOOR



De strijd tegen de privatisering van publieke diensten

De neoliberale tendens is krachtig ...

Verkoop van publieke bezittingen

Private financieringsinitiatieven (PFI's)

Verzelfstandiging

Publiek-private partnerschappen (PPP's)

Concurrerende aanbestedingen

Outsourcing

Geliberaliseerde marktconcurrentie

Deprivatisering/publieke diensten terugwinnen

924

Remunicipaliseringen

- Beëindiging/niet-verlenging van private contracten
- Publieke aankoop
- Insourcing/diensten onder eigen beheer terugbrengen

Groot-Brittannië

94



Noorwegen

18



Frankrijk

109



PUBLIEK-PUBLIEKE PARTNERSCHAPPEN
intergemeentelijk, peer to peer

PUBLIEK-GEMEENSCHAP PARTNERSCHAPPEN
lokale overheden en lokale non-profitorganisaties

PUBLIEK-COMMONS PARTNERSCHAPPEN
mede-eigenaarschap, gediversifieerd publiek eigenaarschap, gemeenschappelijke productie van diensten

484

municipaliseringen/ nieuwe publieke diensten

- * nieuwe gemeentelijke bedrijven
- * nieuwe programma's met publieke diensten

VS

141



Chili

40



Filipijnen

21



► Een kritische massa van lokale veranderingen inspireert democratisch publiek eigenaarschap op landelijke schaal

Publiek beheer en bezit: van lokaal naar landelijk

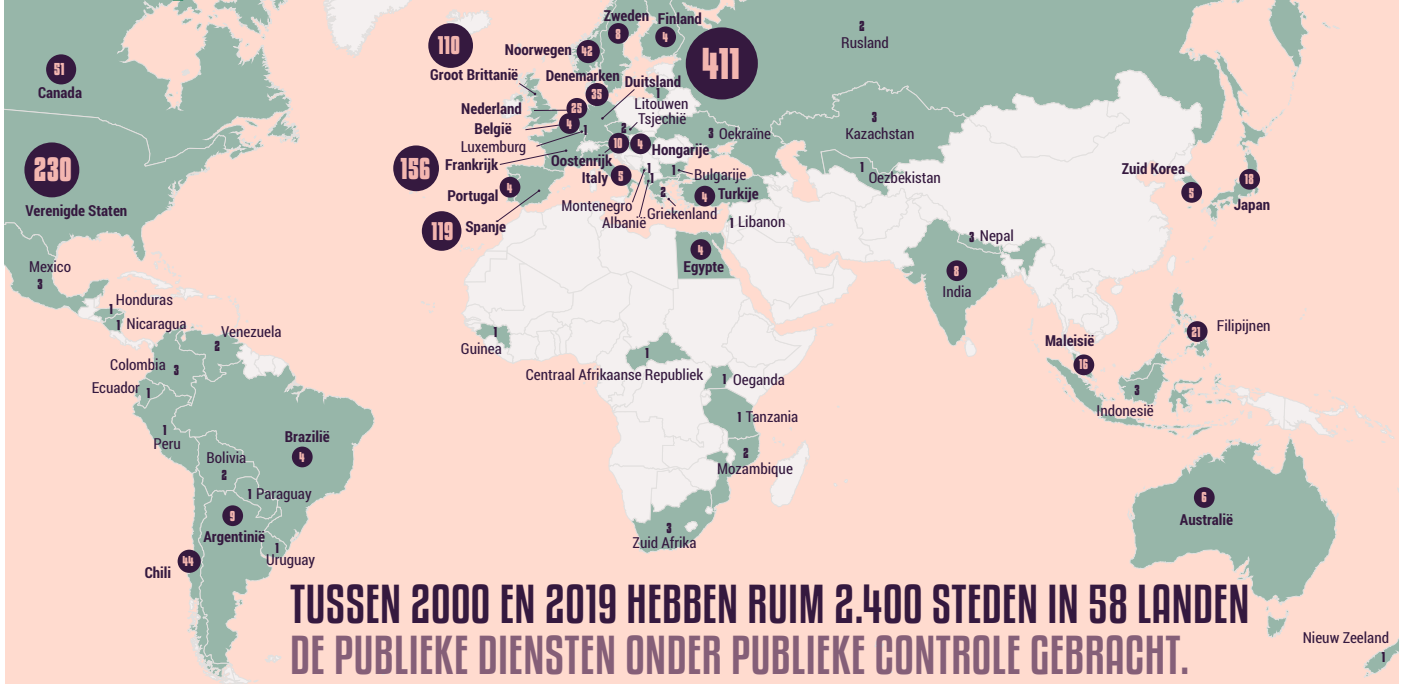
De toekomst is publiek. Op dit moment bouwen mensen overal ter wereld aan betere, meer democratische, beter toegankelijke en meer inclusieve publieke diensten. In de context van de klimaatcrisis, de toenemende ongelijkheid en de groeiende politieke onrust zijn deze publieke diensten belangrijker dan ooit. Hier laten we zien dat een andere wereld mogelijk is en dat mensen al samen begonnen zijn met de opbouw ervan.

Dit is de samenvatting van het boek *The Future is Public: Naar democratisch beheer van publieke diensten*. Veel van de organisaties, onderzoekers en activisten die hebben bijgedragen aan deze publicatie, hebben zich al vele jaren geleden voor het eerst verenigd: zij zetten zich in tegen de privatisering van watervoorzieningen die de wereld overspoelde en ondersteunden het verzet tegen de private waterbedrijven dat daarmee gepaard ging. Dit verzet tegen privatisering veranderde al

snel in een wereldwijde alliantie voor een positief doel: (re)municipalisering. De term omvat zowel het terugdraaien van privatisering als de ontwikkeling van nieuwe publieke diensten die ons helpen om een antwoord te vinden op de sociale, ecologische en democratische uitdagingen van deze tijd. In *Reclaiming Public Services*¹ uit 2017 beschreven we ruim 800 voorbeelden van (re)municipalisering in alle sectoren en op alle continenten. Toen al wisten we dat dit slechts het topje van de ijsberg was.

The Future is Public bouwt voort op dat eerste onderzoek. Nu hebben we ruim 1.400 voorbeelden van (re)municipalisering vastgesteld, in meer dan 2.400 gemeenten in 58 landen. De data en casestudies illustreren de diversiteit aan inspanningen om (re)municipalisering voor elkaar te krijgen. Ook hebben we meer landen en nieuwe sectoren met hun specifieke uitdagingen onderzocht, zoals de afvalsector in een aantal Afrikaanse landen. Kortom, (re)municipalisering is een groeiende wereldwijde beweging.

1408 (Re)municipaliseringen van publieke diensten



TUSSEN 2000 EN 2019 HEBBEN RUIM 2.400 STEDEN IN 58 LANDEN DE PUBLIEKE DIENSTEN ONDER PUBLIEKE CONTROLE GEBRACHT.

Sectoren waar (re)municipalisering plaatsvond

311

Water



Land	Aantal voorbeelden
Frankrijk	109
Verenigde Staten	71
Spanje	38
Duitsland	17
Canada	8
Argentinië	8
Filipijnen	7
Italië	4
Hongarije	4
Zuid Afrika	3
Mexico	3
Kazachstan	3
Indonesië	3
Colombia	3
Venezuela	2
Oekraïne	2
Groot Britannië	2
Turkije	2
Mozambique	2
Maleisië	2
India	2
Brazilië	2
Bolivia	2
Oezbekistan	1
Uruguay	1
Oeganda	1
Tanzania	1
Zweden	1
Rusland	1
Portugal	1
Libanon	1
Guinea	1
Ecuador	1
Centraal Afrikaanse Republiek	1
België	1
Albanie	1

223

Lokale overheid



Huisvesting	31
Voedsel en catering	28
Onderhoud van publieke (groene) ruimte	22
Veiligheids- en noodhulpdiensten	17
Parkeren	15
Schoonmaak en onderhoud van gebouwen	14
Sport	12
Culturele activiteiten	9
IT	7
Bouw	7
Gevangenis	5
Uitvaartdiensten	4
Human resources	3
Overige	49

374

Energie



Land	Aantal voorbeelden
Duitsland	305
Spanje	18
Groot Britannië	13
Verenigde Staten	11
Japan	4
Nederland	4
Australië	2
België	2
Denemarken	2
Frankrijk	2
Griekenland	2
India	2
Argentinië	1
Bulgarije	1
Tsjechië	1
Honduras	1
Litouwen	1
Filipijnen	1
Oekraïne	1

138

Gezondheidszorg + Sociale voorzieningen



63



75

Land	Aantal voorbeelden
Chili	40
Nowegen	18
Canada	14
Spanje	14
Groot Britannië	10
Denemarken	8
Zweden	7
Filipijnen	4
Maleisië	4
Nepal	3
Australië	2
Duitsland	2
Japan	2
Verenigde Staten	2
België	1
Brazilië	1
Finland	1
India	1
Luxemburg	1
Montenegro	1
Portugal	1
Rusland	1

38

Onderwijs

Land	Aantal voorbeelden
Japan	12
Maleisië	6
Duitsland	5
Groot Britannië	4
Filipijnen	3
Canada	3
Spanje	2
Brazilië	1
Chili	1
India	1
Nicaragua	1

192

Telecommunicatie

Land	Aantal voorbeelden
Verenigde Staten	145
Duitsland	35
Nederland	7
Canada	3
Maleisië	1



47

Vervoer

Land	Aantal voorbeelden
Frankrijk	21
Groot Britannië	12
Oostenrijk	3
Nederland	3
Canada	2
Portugal	2
Tsjechië	1
India	1
Maleisië	1
Turkije	1

85

Afval



Land	Aantal voorbeelden
Norwegen	19
Groot Britannië	15
Denemarken	13
Duitsland	13
Canada	7
Spanje	6
Egypte	4
Frankrijk	3
Nederland	3
Paraguay	1
Peru	1

Zichtbaar wordt ook dat het verzet tegen (re)municipalisering niet is afgenomen. Privatisering staat nog steeds hoog op de agenda bij veel nationale overheden en internationale instellingen, grote private bedrijven en financiële markten. Er zijn meerdere vormen van privatisering en verschillende namen die dit proces verhullen, waaronder publiek-private partnerschappen (PPP's), private financieringsinitiatieven (PFI's), outsourcing of uitbesteding, verzelfstandiging, recht op keuze, gedwongen concurrentie en marktliberalisering.

Gezien de sterke krachten² die (re)municipalisering tegenwerken, is het des te opmerkelijker dat zoveel diensten en voorzieningen toch weer in publieke handen komen. Dit toont aan dat burgers de waarde van publieke diensten omarmen, en het benadrukt hoe vastberaden gemeenschappen, vakbonden en volksvertegenwoordigers zijn om deze te verdedigen.

Uit ons onderzoek blijkt dat (re)municipalisering in sectoren als energie en water aan betekenis wint. We ontdekten ook sterke (re)municipaliseringstrends in onverwachte sectoren zoals telecommunicatie, die buiten onze eerdere publicaties vielen. In de wereld van vandaag is snelle internettoegang essentieel voor huishoudens en bedrijven. We zagen dat regionale en gemeentelijke overheden de digitale kloof willen overbruggen door snel en betaalbaar internet aan te bieden. Tegelijkertijd waarborgen ze de toegankelijkheid en blazen ze lokale economieën nieuw leven in, terwijl private telecombedrijven juist aarzelden om in afgelegen steden en gebieden te investeren omdat dat geen winst zou opleveren. De Britse arbeiderspartij (Labour) ging in haar verkiezingsprogramma voor 2019 nog een stap verder met een plan om British Telecom deels te nationaliseren en gratis toegankelijk internet te willen leveren. Zo'n plan toont aan dat zelfs een economische sector die doorgaans als het domein van grote bedrijven wordt beschouwd, omgevormd kan worden tot een publieke dienst die universeel toegankelijk is.

Hoewel deze publicatie veel voorbeelden laat zien van (re)municipalisering van publieke diensten – die in vrijwel ieder land en iedere sector plaatsvinden – blijven nieuwe voorbeelden van privatisering naar boven komen. Dit rapport gaat echter niet alleen over de cijfers: het gaat over een groeiende wereldwijde beweging. In veel opzichten is privatisering voor lokale

en nationale overheden de makkelijke weg. Privatisering wordt gestuwd door machtige spelers, kan rekenen op veel internationale financiering en wordt mogelijk gemaakt door gunstige juridische voorwaarden. Ook stelt het politici in staat om de kosten door te schuiven naar het volgende gemeentelijke bestuur. (Re)municipalisering komt daarentegen tot stand door gemeenschappen en lokale overheden die sociale en ecologische doelstellingen nastreven, de lokale democratie en participatie willen bevorderen, en uiteindelijk de democratische controle over publieke diensten en lokale hulpbronnen terugwinnen om zo hun gemeenschappelijke toekomst te beschermen. Zoals uit dit rapport blijkt, zijn deze ambities zo sterk dat ze tussen 2000 en 2019 met succes hebben geleid tot 924 remunicipaliseringen en 484 municipaliseringen.

Deze golf vindt op een cruciaal moment plaats. De COVID-19-crisis heeft de gevolgen van bezuinigingen op de sociale zekerheid en geprivatiseerde gezondheidszorgstelsels over de hele wereld pijnlijk duidelijk gemaakt. Daarnaast blijven extreemrechtse politieke bewegingen proberen te profiteren van de onzekerheid en de frustratie van burgers door racisme, fascistische ideeën en vreemdelingenhaat in te zetten om de bevolking verder te verdelen. Progressieve krachten moeten en kunnen duurzame, solidaire en concrete oplossingen bieden: goede banen, publieke diensten voor iedereen en veerkrachtige lokale economieën. Levensvatbare publieke alternatieven zijn nodig – en reeds werkzaam – om de gemeenschappen en de democratische structuur van de samenleving te versterken.

Publieke diensten terugwinnen en creëren: (Re)municipalisering

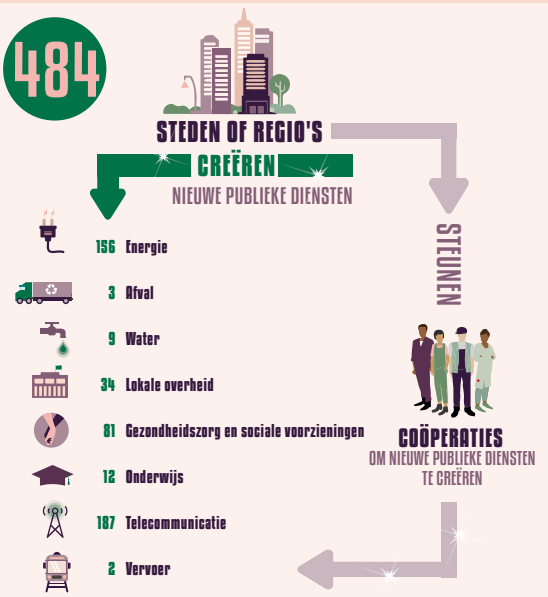
Remunicipalisering

924



Municipalisering

484



Land Profielen

CANADA TOTAAL AANTAL VOORBEELDEN 51

Remunicipalisering 34
Municipalisering 17

Vervoer
2



Afval
7




Telecommunicatie
3



Gezondheidszorg en sociale voorzieningen
14




Water
8







Onderwijs
2



Lokale overheid
15



- Huisvesting 1 
- Voedsel en catering 1 
- Parkeren 3 
- Sport en culturele activiteiten 2 
- Financiering en onderhoud 6 
- Overige 2

Hoogtepunten

- Sinds 2017 hebben zich ruim 20 nieuwe gevallen van (re)municipalisering voorgedaan in de sectoren water, afval, vervoer, telecommunicatie en gezondheidszorg.
- De 15 remunicipaliseringen door de lokale overheid omvatten huisvesting, parkeren, veiligheid, de bouw van politiebureaus en recreatiediensten.
- Interessante voorbeelden van remunicipalisering zijn onder meer in huishoudelijk afval (Winnipeg, Manitoba) en afvalwater (Taber, Alberta en Owen Sound, Ontario).
- Teruggewonnen publieke diensten leiden tot economisch efficiëntere diensten van betere kwaliteit.

CHILI TOTAAL AANTAL VOORBEELDEN 44

Remunicipalisering 2
Municipalisering 42

Gezondheidszorg en sociale voorzieningen
40



Lokale overheid
3



- Schoonmaak en onderhoud van gebouwen 2 
- Huisvesting 1 

Onderwijs
1



Hoogtepunten

- Tussen 2015 en 2018 zijn er 40 nieuwe publieke apotheken opgericht en de Chileense Vereniging van Volksapotheken brengt deze gemeenten (80 in totaal) samen.
- Zij volgen het model van de publieke apotheek van de lokale overheid van Recoleta, waar sommige inwoners nu maandelijks 70 procent minder uitgeven aan medicatie.
- In 2018 heeft de lokale overheid de Open Universiteit van Recoleta opgericht. Deze universiteit verzorgt 150 cursussen in kunst, geesteswetenschappen, sociale wetenschappen en technologie. In totaal hebben 3.300 studenten een of meer cursussen aan deze universiteit gevolgd.

DUITSLAND

TOTAAL AANTAL
VOORBEELDEN

411

Remunicipalisering 255
Municipalisering 156

Gezondheidszorg en sociale voorzieningen

2



Afval

12



Telecommunicatie

35



Energie

305



Water

18



Education

5



Lokale overheid

34



Huisvesting	4	
Voedsel en catering	2	
Onderhoud van publieke (groene) ruimte	3	
Veiligheids- en noodhulpdiensten	11	
Schoonmaak en onderhoud van gebouwen	6	
Sport	5	
Culturele activiteiten	3	

Hoogtepunten

- Met financiële steun van de federale overheid hebben nieuwe gemeentelijke en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden de afgelopen tien jaar in ruim 200 gemeenten breedbanddiensten aangeboden.
- Door de Duitse Energiewende (energietransitie) hebben gemeenten ruim 300 energiediensten en -netwerken teruggewonnen.
- In Berlijn heeft de districtsregering van Friedrichshain-Kreuzberg in 2018 appartementencomplexen teruggekocht om stijging van de huurprijzen te voorkomen.
- In 2019 heeft de lokale overheid in Spandau en Reinickendorf 6.000 voorheen geprivatiseerde appartementen teruggekocht.

DENEMARKEN

TOTAAL AANTAL
VOORBEELDEN

35

Remunicipalisering 29
Municipalisering 6

Gezondheidszorg en sociale voorzieningen

8



Afval

13



Energie

2



Lokale overheid

12



Schoonmaak en onderhoud van gebouwen	7	
Bouw	1	
Human resources	3	
Overige	1	

Hoogtepunten

- De privatisering in de ouderenzorg, opgelegd door een gebrekkig vrije keuze-beleid, is oneconomisch gebleken, met 54 faillissementen van private aanbieders sinds 2013.
- De gemeente Frederiksberg (onderdeel van Kopenhagen) bespaarde nog meer geld dan zij had verwacht toen zij in 2011 besloot afval in te zamelen en te beheren via een eigen, door werknemers geleide onderneming.
- Diverse voorbeelden van remunicipalisering en insourcing van schoonmaakdiensten door lokale overheden en ziekenhuizen vanwege kwaliteitsproblemen en arbeidsnormen.

FILIPIJNEN

TOTAAL AANTAL
VOORBEELDEN **21**

Municipalisering **21**

Gezondheidszorg en sociale voorzieningen
4



Energie
1




Onderwijs
3



Lokale overheid
6

- Onderhoud van publieke (groene) ruimte **1** 
- Voedsel en catering **4** 
- Veiligheids- en noodhulpdiensten **1** 

Water
7



Hoogtepunten

- De Filipijnse gemeenten creëerden nieuwe publieke diensten om de sociale bescherming te verbeteren.
- Binalonan is begonnen gezondheidsdiensten – onder meer via zorgcentra – aan te bieden aan de bewoners en deze financieel te ondersteunen. De gemeente heeft de chronische ondervoeding van kinderen met 17 procent verminderd, en het gebruik van anticonceptiemiddelen nam met 51 procent toe.
- De gemeente Cainta Rizal lanceerde in 2016 haar One Cainta-programma dat gratis onderwijs aanbiedt via een universiteit, met 800 studenten per jaar, en aanvullende gezondheidszorgfaciliteiten. Dit heeft de toegang tot medische diensten voor economisch achtergestelde groepen verbeterd.
- Filipijnse gemeenten spelen een belangrijke bij het vergroten van de klimaatbestendigheid van het land, door een geïntegreerde aanpak voor landbouw en visserij, en door bescherming van ecosystemen en energieopwekking (Del Carmen en Lanuza).

FRANKRIJK

TOTAAL AANTAL
VOORBEELDEN **156**

Remunicipalisering **155**
Municipalisering **1**


Vervoer
21



Afval
3



Energie
2



Water
109



Lokale overheid
21

- Voedsel en catering **4** 
- Sport **1** 
- Parkeren **3** 

Hoogtepunten

- Ongeveer 70 procent van alle gevallen vond plaats in de watersector, waar zich sinds 2000 een golf van remunicipalisering heeft voorgedaan, ook in grote steden als Parijs, Rennes, Grenoble, Nice en Montpellier.
- Parijs is een belangrijk model voor remunicipalisering, met de introductie van baanbrekende democratische verantwoordingsmechanismen, de nadruk op de toegang tot water voor iedereen, waaronder daklozen en migranten, en aanpassing aan de klimaatcrisis – terwijl de prijzen lager zijn gebleven dan vóór de remunicipalisering.
- Toegang tot biologisch, lokaal geproduceerd voedsel in schoolrestaurants en de kinderopvang is een andere sector waar vooruitstrevende steden en lokale autoriteiten publieke diensten opnieuw uitvinden, door gemeentelijke boerderijen op te richten en innovatief aanbestedingsbeleid.
- Diverse steden, zoals Parijs en Rennes, hebben innovatieve partnerschappen ingevoerd met de landbouwsector om waterwingebieden te beschermen, een verschuiving te stimuleren naar biologische productie en nieuwe markten te creëren via aanbestedingen en publieke labels.

GROOT-BRITANNIË

TOTAAL AANTAL
VOORBEELDEN **110**

Remunicipalisering **96**
Municipalisering **14**

Gezondheidszorg en sociale voorzieningen

9



Afval

15



Vervoer

12



Energie

13



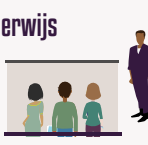
Water

2



Onderwijs

4



Lokale overheid

55



Huisvesting	18	
Voedsel en catering	3	
Onderhoud van publieke (groene) ruimte	4	
Veiligheids- en noodhulpdiensten	1	
Parkeren	1	
Schoonmaak en onderhoud van gebouwen	9	
Sport	2	
Culturele activiteiten	1	
IT	7	
Bouw	3	
Gevangenis	1	
Human resources	2	
Overige	3	

Hoogtepunten

- Twee grote private financieringsinitiatieven (PFI's) gingen in 2018 en 2019 failliet.
- De (re)municipaliseringgevallen zijn gestegen van 64 in 2017 tot 108 in 2019.
- Sinds 2008 is er een sterke trend om van outsourcing over te stappen op insourcing, in alle sectoren, vooral bij de lokale overheid (IT, huisvesting, schoonmaak en onderhoud), afval en vervoer.
- Het publiek eigenaarschap van water, energie, spoorwegen, post en NHS (gezondheidszorg) krijgt steun vanuit de bevolking. Zo is 83 procent voorstander van een publieke watervoorziening.
- Remunicipalisering, insourcing en ervaringen met nieuwe publieke diensten voeden de toenemende vraag naar democratisch publiek eigenaarschap.

MALEISIË

TOTAAL AANTAL
VOORBEELDEN **16**

Remunicipalisering **1**
Municipalisering **16**

Gezondheidszorg en sociale voorzieningen

4



Telecommunicatie

1



Onderwijs

6



Vervoer

1



Water

2



Hoogtepunten

- De deelstaat Selangor heeft de waterdiensten in 2018 met succes geremunicipaliseerd, na een 20 jaar durend kostbaar conflict.
- Het People's Care Initiative (IPR) van de deelstaat Selangor begon in 2008 als een geïntegreerd programma voor sociale bescherming in onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting en voedsel. Het programma heeft als doel dat gezinnen met een laag inkomen toegang krijgen tot al deze diensten.
- Gratis water (20 kubieke meter per maand per gezin), gratis busvervoer en 300 gratis wifi-punten maken ook deel uit van het programma.

Lokale overheid

2



Huisvesting	1	
Voedsel en catering	1	

NOORWEGEN

TOTAAL AANTAL
VOORBEELDEN **42**

Remunicipalisering **39**
Municipalisering **3**

Gezondheidszorg en sociale voorzieningen

18





Afval

19



Lokale overheid

5

Schoonmaak en onderhoud van gebouwen 4 
Veiligheids- en noodhulpdiensten 1 



Hoogtepunten

- In 2017 voerden ruim 100 gemeenten publieke controle in over hun afvalinzameling na het faillissement van afvalverwerker RenoNorden.
- Kleine steden samenvoegen tot één gemeente bood een kans voor intergemeentelijke remunicipalisering of de oprichting van een geïntegreerd gemeentelijk bedrijf, om de capaciteit en onderlinge solidariteit te bevorderen.
- Remunicipalisering van zorgdiensten (verpleeghuizen, bejaardenzorg) en plaatselijke publieke diensten (personeelsagentschap) zijn belangrijk.
- Vakbonden hebben een sterke en strategische rol in het proces van remunicipalisering.

SPANJE

TOTAAL AANTAL
VOORBEELDEN **119**

Remunicipalisering **105**
Municipalisering **14**

Gezondheidszorg en sociale voorzieningen

14



Afval

6



Energie

18



Water

38



Onderwijs

2



Lokale overheid

41

Huisvesting 2 
Voedsel en catering 1 
Onderhoud van publieke (groene) ruimte 12 
Parkeren 6 
Schoonmaak en onderhoud van gebouwen 10 
Sport 2 
Culturele activiteiten 2 
Bouw 1 
Uitvaarddiensten 2 
Overige 3



Hoogtepunten

- Het aantal (re)municipaliseringen is sinds 2017 ruimschoots verdubbeld.
- Een zeer sterke sociale en municipalistische beweging heeft zich ingezet voor de 38 gevallen van remunicipalisering in watervoorzieningen.
- De waterremunicipalisering in Terrassa leidt tot nieuwe vormen van democratische besluitvorming. Met de steun van het maatschappelijk middenveld heeft de stad een Water Observatorium in het leven geroepen, zodat gebruikers kunnen deelnemen aan het publiek beheer.
- Sinds de waterremunicipalisering in 2017 heeft Valladolid 13,3 miljoen euro bespaard, bijna 4 procent van de gemeentelijke begroting voor 2018.
- In totaal werden 41 lokale publieke diensten geremunicipaliseerd, zoals schoolkantines, groene ruimten, parkeerplaatsen, schoonmaak- en uitvaarddiensten.

VERENIGDE STATEN

TOTAAL AANTAL
VOORBEELDEN

230

Remunicipalisering 81
Municipalisering 149

Energie

11



Telecommunications

145



Gezondheidszorg en sociale voorzieningen

2



Water

71



Lokale overheid

1



Gevangenis 1



Hoogtepunten

- In totaal hebben er 11 energie(re)municipaliseringen plaatsgevonden, gericht op de aanpak van de klimaatcrisis, de opbouw van gedeelde welvaart in de lokale economie (community wealth building) en vergrote democratische controle.
- Sinds 2002 zijn 71 watervoorzieningen geremunicipaliseerd. Het drukste jaar was 2010, met 10 teruggewonnen waterdiensten, wat heeft geleid tot lagere tarieven voor gebruikers.
- Belangrijke waterremunicipaliseringen vonden plaats in Atlanta, Missoula, Montara en Pittsburgh.
- Minstens 141 nieuwe publieke telecommunicatiediensten werden gecreëerd om de toegang en de democratische controle te verbeteren, banen te scheppen, de economische activiteit te stimuleren (Tullahoma en Chattanooga), de levenskwaliteit te verbeteren en gezondheid en onderwijs te bevorderen (EC Fiber in Vermont).
- Interessante publiek-publieke partnerschapsmodellen waarbij de lokale autoriteiten betrokken zijn in de staat Washington (Northwest Open Access Network), Skagit County en Thomasville.

Belangrijkste bevindingen

1. (Re)municipalisering geeft publiek eigendom een nieuwe betekenis

Dit onderzoek laat zien hoe (re)municipalisering een nieuwe betekenis geeft aan publiek beheer en een 21e-eeuwse visie op democratische participatie en controle voorstaat. Een groeiend netwerk van progressieve, groene gemeenten pakt de klimaatcrisis en de toenemende ongelijkheid aan met strategieën waar (re)municipalisering deel van uitmaakt. Steden zijn de ideale plek om te experimenteren met directe democratie en innovatieve economische modellen te bevorderen die de welvaart van de gemeenschap opbouwen en fatsoenlijke werkgelegenheid creëren. Zo laat een aanzienlijk aantal deprivatiseringen een positief effect zien op de lokale economieën door gegarandeerde werkgelegenheid te bieden en nieuwe bedrijven en onderzoekscentra aan te trekken.

De motieven voor (re)municipalisering zijn divers, maar gaan vaak gepaard met een mislukte privatisering. Dit zien we terug in onze bevindingen, evenals de vele positieve veranderingen die het gevolg zijn van (re)municipalisering. Het meest directe positieve effect van (re)municipalisering zijn de lagere exploitatiekosten van de diensten: dit wordt verwacht of is al bereikt in 245 gevallen. In sommige gevallen hebben lagere exploitatiekosten geleid tot lagere gebruikerstarieven: dit wordt verwacht of is al gebeurd in 188 gevallen. In ten minste 264 gevallen zijn de investeringen in betere dienstverlening en milieubescherming gestegen of zullen naar verwachting stijgen.

De werknemers bij publieke diensten zijn van essentieel belang, en hun arbeidsomstandigheden weerspiegelen de kwaliteit van de diensten die zij leveren. Bij alle onderzochte (re)municipaliseringprocessen bleven de algemene arbeidsvoorwaarden gelijk. In 158 gevallen was het zelfs waarschijnlijk dat de werknemers – met name die in kwetsbare omstandigheden – betere voorwaarden konden verkrijgen. De betrokkenheid van vakbonden was van cruciaal belang om deze resultaten te bereiken.

In het belang van toekomstige generaties is het onze collectieve plicht een geïntegreerd klimaat- en energiebeleid te ontwikkelen dat de

samenleving fossielvrij maakt. Een aanzienlijk aantal deprivatiseringen heeft een positief effect op de lokale economieën door gegarandeerde werkgelegenheid te bieden en nieuwe bedrijven en onderzoekscentra aan te trekken. Ecologische duurzaamheid en sociale versterking spelen een sleutelrol bij de opbouw van gedeelde welvaart in de lokale economie (zoals in 297 van de onderzochte gevallen). Daarnaast zijn er ten minste 119 gevallen waar gemeenten hebben afgezien van privatisering met als doel een ecologische transitie te bewerkstelligen of al hebben bijgedragen aan een dergelijke transitie. Inspanningen om overheidsbeleid te coördineren in meerdere sectoren – zoals energie, afval, huisvesting, water, voedsel en vervoer – om daarmee het milieu te beschermen, zijn ook duidelijk waargenomen (209 gevallen). Pionierende steden en publieke ondernemingen die strategisch investeren om het milieu tot ver in de toekomst te beschermen, tonen hun kracht als publieke actoren.

Alle 1.400 gevallen maken op verschillende manieren zichtbaar dat publieke actoren – wanneer ze publieke diensten ontwikkelen of diensten terug in handen nemen – waarden (her)bevestigen die de belangen van de planeet en haar bewoners dienen. Al deze elementen samen – sterkere lokale economie, gedeelde welvaart, lagere kosten, betere dienstverlening, goede arbeidsvoorwaarden, betere milieubescherming, ecologische transitie – om publieke diensten terug te winnen en uit te breiden, vormen een solide definitie van publiek eigendom in de 21e eeuw. Het is in ons collectieve belang om deze trend voort te zetten.

Ons onderzoek stelde de vraag of (re)municipalisering heeft geleid tot een betere democratische controle onder publiek eigenaarschap. Het antwoord was in veel gevallen bevestigend. We hebben in minstens 149 gevallen duidelijke aanwijzingen gevonden voor de invoering of verbetering van democratische mechanismen. De maatregelen en resultaten lopen uiteen van een toegenomen verantwoordingsplicht, meer transparantie en betere informatieverstrekking tot de invoering van participatief bestuur bij publieke ondernemingen.

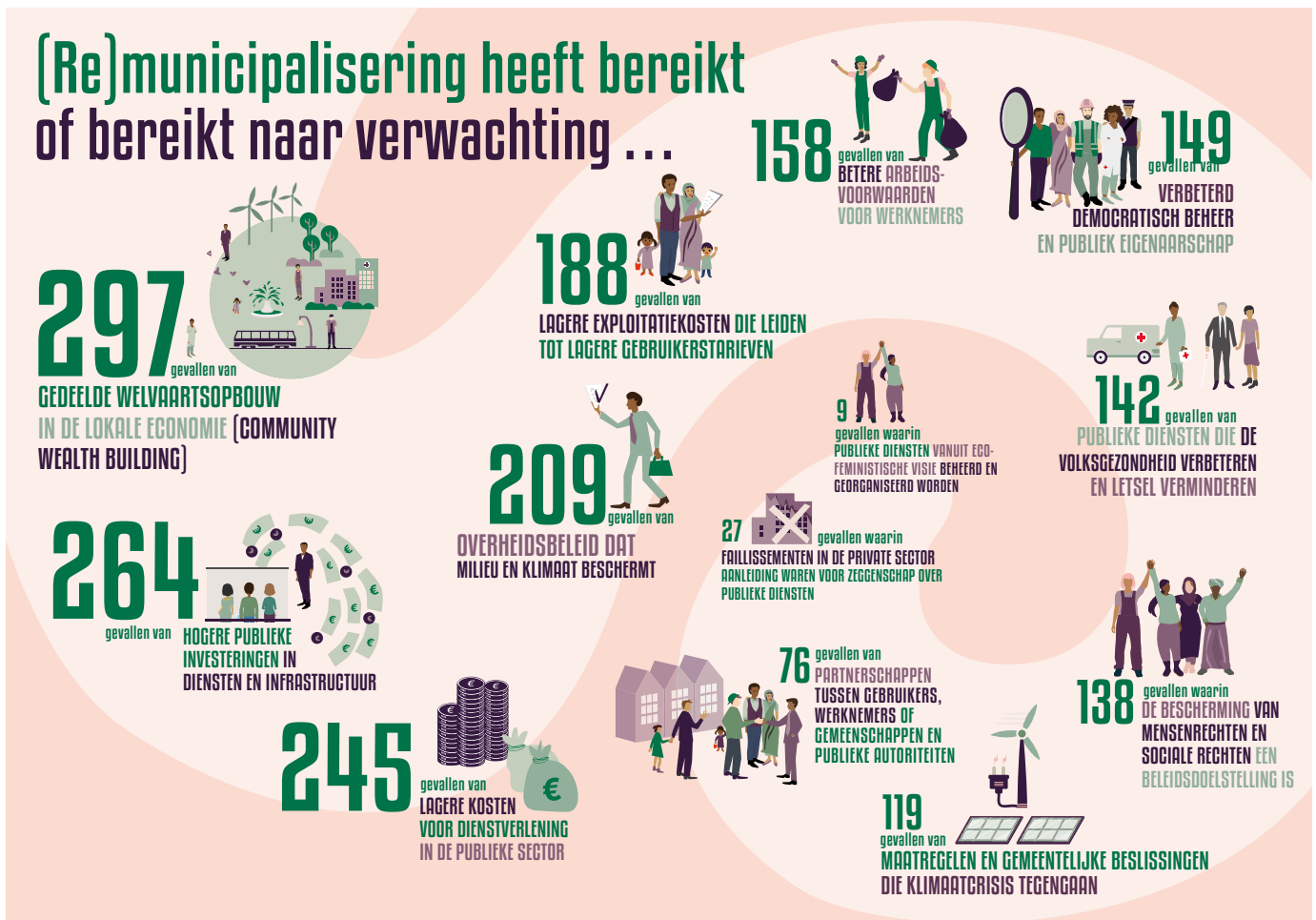
2. (Re)municipalisering verlaagt de kosten en verbetert de dienstverlening

Hoewel kosten niet de enige overweging zijn bij de beslissing om een publieke dienst te (re)municipaliseren, is het duidelijk een van de belangrijkste factoren. Publieke diensten bieden de beste prijs-kwaliteitverhouding, in tegenstelling tot de neoliberale beweringen dat privatisering, publiek-private partnerschappen en uitbesteding minder druk leggen op de staatskas. In 2014 heeft de Auditor General in de Canadese provincie Ontario 74 projecten in publiek-private partnerschappen beoordeeld met als conclusie dat deze partnerschappen de bevolking 8 miljard Canadese dollar meer hebben gekost dan wanneer de provincie publieke aanbestedingen had gedaan. In 2014 onderzocht de provinciale Auditor General in het Canadese British Columbia op dezelfde manier 16 publiek-private partnerschappen en meldde dat de provincie ongeveer twee keer meer had betaald voor financiering door de private sector dan

wanneer zij het geld zelf had geleend.³ In het Verenigd Koninkrijk concludeerde een rapport van het National Audit Office uit 2018 dat de private financiering van publieke projecten tot 40 procent meer kan kosten dan wanneer die projecten uitsluitend met staatsleningen zouden worden gefinancierd.⁴ Ter illustratie: een rapport van het UK Treasury Committee schatte dat een privaat gefinancierd ziekenhuis 70 procent meer zou kosten dan een publiek gefinancierd ziekenhuis.⁵

Er zijn vijf belangrijke redenen waarom geprivatiseerde diensten over het algemeen meer kosten:

1. Bedrijven moeten winst maken en dividend uitkeren aan hun aandeelhouders en eventuele moedermaatschappijen.
2. Privatisering brengt extra lagen van complexiteit en meer kosten met zich mee, waaronder aanzienlijke honoraria aan consultants en juristen die de contracten opstellen.



3. De publieke autoriteiten verliezen zeggenschap over de exploitatiekosten van de dienst, aangezien private exploitanten de neiging hebben een deel van het werk uit te besteden aan andere bedrijven – dit gebeurt vaak tegen hoge kosten.

4. Het ontbreekt private exploitanten aan een langetermijnvisie op financieel beheer.

5. Publieke instellingen betalen doorgaans een lagere rente dan private entiteiten, waardoor hun financieringskosten lager zijn.

Al met al zijn er sterke aanwijzingen dat privatisering meer kost. Verhalen over en resultaten van (re) municipalisering helpen ons een betoog te formuleren dat diensten die in publieke handen zijn en rechtstreeks door werknemers in de publieke sector worden verleend, niet duurder zijn. Zoals eerder vermeld, hebben we ten minste 245 voorbeelden gevonden waarin (re) municipalisering de kosten van de dienstverlening waarschijnlijk verlaagt of dat al heeft gedaan. Evenals ten minste 264 gevallen waarin gemeentelijke bedrijven verwachten de publieke investeringen in diensten en infrastructuur te kunnen verhogen, of daar al in zijn geslaagd. Als diensten weer publiek eigendom worden, kunnen de belastinginkomsten en eventuele inkomsten uit gebruikerstarieven rechtstreeks worden geïnvesteerd in betere dienstverlening en het waarborgen van de duurzaamheid ervan.

Case study A – Valladolid, Spanje: Watervoorziening

In 2016 besloot de gemeenteraad van Valladolid om de watervoorziening in de stedelijke agglomeratie te remunicipaliseren toen het contract met een private aanbieder het jaar daarop zou komen te vervallen. De twintig jaar daarvoor had deze private onderneming de consumentenprijs in totaal met 37,28 procent verhoogd. Dit maakte het drinkwater bijna onbetaalbaar voor armere huishoudens, vooral na de economische crisis van 2008–2009. Een bijkomende reden was dat dit bedrijf nauwelijks had geïnvesteerd in het waterleidingnet, hoewel het voortdurend hoge winsten had geboekt.

In 2015 zorgden de gemeenteraadsverkiezingen voor een nieuw bestuur en de mogelijkheid om het

private waterbeheer in Valladolid te beëindigen. Een absolute meerderheid in de gemeenteraad keurde de (re)municipalisering van de watervoorziening in december 2016 goed, en het nieuw opgerichte publieke waterbedrijf Aquavall nam alle werknemers van het vroegere private bedrijf in dienst. Na twee jaar had Aquavall de stad al 13,3 miljoen euro bespaard, wat neerkomt op 4 procent van de totale begroting in 2018 (337,2 miljoen euro).⁶ Tot dusver heeft het nieuwe publieke bedrijf een totale omzet gehad van 26,4 miljoen euro. Een groot deel van de winst wordt nu gebruikt om de sanitaire voorzieningen en distributienetwerken van de stad te onderhouden en te verbeteren – dat heeft op zijn beurt geholpen om de onderhoudskosten, betaald door consumenten, gelijk te houden. Daarnaast worden de resterende inkomsten gebruikt voor investeringen in zonnepanelen, waardoor de kosten van de elektriciteitsproductie in de toekomst naar verwachting lager zullen zijn.

3. Publieke diensten in private handen riskeren vaker faillissement

Het verhaal achter (re)municipalisering gaat vaak over bewoners, werknemers en ambtenaren die sociale en ecologische doelstellingen verwezenlijken door de zeggenschap over publieke diensten terug te winnen. Maar ook mislukte privatiseringen kunnen de aanleiding zijn. Voor dit onderzoek naar (re) municipalisering hebben we minstens 27 gevallen geteld van faillissementen van private exploitanten. Het bankroet in 2018 van Carillion, een Brits bedrijf dat gespecialiseerd was in outsourcingcontracten en geprivatiseerde infrastructuur, bracht 420 privaat gefinancierde projecten en de toekomst van 18.000 werknemers in gevaar. In Denemarken is een groot aantal private bedrijven failliet gegaan nadat het zogenoemde vrije keuze-beleid verplichte concurrentie in de ouderenzorg had ingevoerd. In Noorwegen zou het faillissement van afvalverwerkingsbedrijf RenoNorden gevolgen hebben gehad voor ruim 137 gemeenten als de vakbond niet op de problemen had geanticipeerd en met lokale ambtenaren had samengewerkt om zich voor te bereiden op de remunicipalisering.

Faillissementen en bedrijfsbeëindigingen onthullen de valse beloftes van privatisering over efficiëntie en

innovatie; veel privatiseringsdeals zijn economisch niet levensvatbaar. Uitbestedingscontracten en publiek-private partnerschappen zijn vaak bedoeld om winsten en dividenden voorrang te geven boven de kwaliteit van de dienstverlening. Als de winsten opdrogen of uitblijven, lopen veel bedrijven en beleggers weg en laten ze de dienst, de werknemers en de mensen die ervan afhankelijk zijn, in de steek. Een ander voorbeeld van het economisch falen van de privatisering is de onwil van private ondernemers om diensten te leveren aan gebieden, gemeenschappen of gebruikersgroepen die niet winstgevend genoeg zijn, het zich niet kunnen veroorloven om te betalen of duurder zijn om te bedienen. Grote telecombedrijven in de VS zijn er bijvoorbeeld niet in geïnteresseerd om plattelandsgebieden, kleinere gemeenten en gemeenschappen met een laag inkomen te bedienen. Lokale overheden en bedrijven die in handen zijn van de gemeenschap, hebben het gat gedicht door een breedbandinternet te ontwikkelen in veel gebieden waar bedrijven niet leveren.

In de meeste Afrikaanse landen zijn private afvalverwerkingsbedrijven alleen actief in de rijkste wijken van de grote steden, waardoor de overgrote meerderheid van de bevolking wordt uitgesloten. In Dar es Salaam in Tanzania heeft de privatisering van afvaldiensten geleid tot een ongelijke dekking: welvarende stadsdelen krijgen een goede dienstverlening en armere wijken worden verwaarloosd. Het gevolg is dat 70 procent van het afval in Dar es Salaam informeel wordt verwijderd, illegaal gedumpt in waterwegen of velden, of verbrand.⁷

Case study B – Kragerø, Noorwegen: Afvalbeheer

In 2017 waarschuwden de werknemers en de ondernemingsraad van het private afvalinzamelingsbedrijf RenoNorden het gemeentebestuur in Kragerø dat de onderneming niet meer aan haar verplichtingen kon voldoen. Na een grondige analyse besloot de gemeente de afvalinzameling weer in eigen beheer te nemen. Het lukte om het contract met RenoNorden te beëindigen voordat het bedrijf failliet ging en om de werknemers in dienst te houden. Als gevolg van deze remunicipalisering gingen de afvalverwerkingskosten voor de bewoners met 14 procent omlaag, terwijl de lonen en pensioenen

van de werknemers stegen. De gemeente blijft geld besparen door dure aanbestedingsprocessen te vermijden, en profiteert ook van de uitbreiding van het personeel, waardoor andere gemeentelijke diensten bijgestaan kunnen worden.

Naast een beter salaris melden de werknemers van het voormalige RenoNorden ook andere verbeteringen. Zo voorziet de gemeente bijvoorbeeld in de educatieve ondersteuning van werknemers zonder formele beroepsopleiding, zodat zij officiële diploma's kunnen halen, en meer mensen krijgen een vast contract voor meer uren of een voltijds aanstelling.⁸

Case study C – Gewest Zuid-Denemarken: Ambulancediensten

Tot de zomer van 2016 had het gewest Zuid-Denemarken zijn ambulancediensten uitbesteed aan privéondernemingen. Kort na het winnen van de laatste publieke aanbesteding had de Deense tak van het Nederlandse ambulancebedrijf BIOS niet alleen moeite om genoeg chauffeurs te werven, maar kon het ook een onbedoelde dubbele betaling door het gewest niet terugstorten. Als gevolg daarvan ging BIOS Denemarken in juli 2016 failliet. Het gewest maakte van de gelegenheid gebruik om de ambulancediensten te remunicipaliseren, 657 voormalige BIOS-werknemers in dienst te nemen, naast 100 extra medische technici. Vergeleken met de operationele kosten onder de voorganger van BIOS, FALCK, is het gewest erin geslaagd de kosten van de ambulancediensten met 15 procent te verlagen en tegelijkertijd de kwaliteit te verbeteren door extra personeel in te huren. Een politieke meerderheid in het gewest Zuid-Denemarken heeft sindsdien besloten om private bedrijven uit te sluiten van ambulancediensten in Zuid-Jutland en op het eiland Funen.⁹

4. (Re)municipalisering kan mensenrechten en sociale rechten bevorderen

Het verslag van de speciale VN-rapporteur voor extreme armoede en mensenrechten¹⁰ over 2018 stelt dat de grootschalige privatisering van publieke diensten en infrastructuur de bescherming van mensenrechten systematisch ondermijnt en mensen

die in armoede leven verder marginaliseert. In het verslag kijkt de speciale rapporteur Philip Alston naar de gevolgen van privatisering op het gebied van strafrecht, sociale zekerheid, watertoevoer, sanitaire voorzieningen, elektriciteitslevering, gezondheidszorg, vervoer en onderwijs. Alston bekritiseert het gebrek aan mensenrechtencriteria in de meeste privatiseringsovereenkomsten; deze overeenkomsten bevatten nauwelijks enige controle op de gevolgen voor arme mensen.

Re)municipalisering is een tegengif voor deze uitholling van mensenrechten. Ons onderzoek toonde 138 voorbeelden aan waarin de bescherming van mensenrechten en sociale rechten een duidelijke beleidsdoelstelling van (re)municipalisering was, evenals vele concrete maatregelen om dit doel te bereiken. Zo werd in 2010 het Parijse publieke waterbedrijf Eau de Paris opgericht, waarmee een einde kwam aan een lange periode van privatisering die halverwege de jaren tachtig was begonnen. Het bedrijf stelt dat zijn missie verder gaat dan leidingen aansluiten: het zet zich in om het recht op water voor alle mensen in Parijs te beschermen, ongeacht hun wettelijke status. Eau de Paris onderhoudt een netwerk van publieke waterfonteinen in de hele stad die de meest kwetsbare bevolkingsgroepen toegang tot water geven. Dit is een essentiële dienst voor de vluchtelingen die elke dag in de stad aankomen en voor mensen die dakloos zijn.¹¹

Case study D – Selangor State, Maleisië: Gezondheid en sociale zorg

Na een regeringswisseling in 2008 voerde de deelstaat Selangor een geïntegreerd programma voor sociale bescherming in, Inisiatif Peduli Rakyat ('Volkszorginitiatief'). Gefinancierd uit overheidsinkomsten stelt het programma zich ten doel het welzijn van diverse kwetsbare groepen op het gebied van onderwijs, sociale zorg, watervoorziening, vervoer, huisvesting en voedsel te bevorderen. Betere sociale zorg speelt een bijzonder belangrijke rol in dit initiatief; sinds 2008 biedt de Skim Mesra Usia Emas ('Gouden Eeuw Vriendelijk')-regeling een begrafenisuitkering aan van RM2.500 (€538) voor geregistreerde senioren om familieleden te helpen begrafenisuitkering te dekken. Daarnaast biedt een regeling voor

vrouwengezondheidszorg die in 2010 in het leven is geroepen, gratis mammografieën aan vrouwen in de leeftijd van 35 jaar en ouder. Nog een ander initiatief dat in 2017 werd gelanceerd subsidieert de primaire gezondheidszorg voor huishoudens met een laag inkomen, waarbij de staat RM500 (ongeveer 108 euro) per jaar ter beschikking stelt voor medische kosten.¹²

Case study E – Berlijn, Duitsland: Huisvesting

De Duitse hoofdstad Berlijn heeft een verdubbeling gezien van de gemiddelde huurprijs in slechts vijf jaar tijd.¹³ Lokale overheden hebben op de verontwaardiging die daaruit voortvloeide onder de bewoners gereageerd met beslissingen als de publieke aankoop van geprivatiseerde woningen en een beleid om de stijgende huren te stoppen. Zo heeft het districtsbestuur in de wijk Friedrichshain-Kreuzberg bewoners gesteund de verkoop van 675 appartementen aan vastgoedholding Deutsche Wohnen tegen te houden. Huurders waren bang voor onevenredige huurverhogingen als gevolg van de onnodige renovatieprojecten die door het bedrijf werden opgelegd.¹⁴

De deelstaat Berlijn deed een beroep op de districtsrechtbank om de verkoop aan de vastgoedholding te voorkomen, maar in 2018 werd dit verzoek afgewezen. Door wettelijke beperkingen te omzeilen stelde het bestuur de huurders vervolgens in staat hun voorkooprecht te gebruiken door een zogenoemde 'uitgerekte aankoop': de bewoners konden hun appartementen 'kopen' en daarna doorverkopen aan de publieke Berlijnse woningbouwvereniging. Eind 2019 kocht deze woningbouwvereniging nog eens 6.000 appartementen terug in de wijken Spandau en Reinickendorf¹⁵ – het grootste remunicipaliseringproject in de Duitse geschiedenis.

In oktober 2019 heeft de deelstaat Berlijn een wet aangenomen die de huurprijzen op het niveau van juni 2019 bevroor voor de volgende vijf jaar, en een maximum stelde aan de huurprijzen.¹⁶

De huurders van 1,5 miljoen Berlijnse woningen profiteren van deze veranderingen. Tegen de achtergrond van deze gemeentelijke daadkracht

groeit de huurdersbeweging snel: de eis van een referendum om ongeveer 240.000 appartementen die in handen zijn van Deutsche Wohnen en andere grote vastgoedbedrijven terug te brengen in publieke handen, begint aandacht te krijgen.

5. (Re)municipalisering kan precair werk terugdraaien

Om privatisering, outsourcing, publiek-private partnerschappen, bezuinigingsmaatregelen en vergelijkbaar beleid te rechtvaardigen, wordt vaak beweerd dat de private sector efficiënter is en de overheid geld zal besparen. In werkelijkheid is het zo dat als private exploitanten de kosten verlagen, dit vaak ten koste gaat van de werknemers in de publieke sector. Door banen te schrappen, de arbeidsomstandigheden uit te hollen en collectieve onderhandelingen te ondermijnen, heeft privatisering de opkomst van precair werk sterk bevorderd. Dit is niet alleen een probleem voor de werknemers, hun gezinnen en lokale gemeenschappen, maar ook voor de gebruikers, omdat precair werk de kwaliteit en de toegankelijkheid van de dienstverlening doet afnemen.

Daartegenover staan veel voorbeelden van remunicipalisering en insourcing waarbij gemeenten geld hebben bespaard en tegelijkertijd de arbeidsomstandigheden en/of lonen hebben verbeterd. Sinds 2011 heeft de Londense Islington Council contracten ter waarde van ongeveer £380 miljoen (€424) afgekocht voor schoonmaak en onderhoud van gebouwen en terreinen, en voor afvalverwerking. Deze stap heeft geleid tot een beter salaris en betere arbeidsomstandigheden voor 1.200 werknemers en een besparing van ongeveer £14 miljoen (€15,6).¹⁷ In Kragerø, Noorwegen, heeft de remunicipalisering van het afvalbeheer geleid tot 14 procent minder kosten voor de bewoners, terwijl de lonen en pensioenen van de werknemers zijn gestegen.

Dit verslag documenteert minstens 158 voorbeelden van (re)municipalisering die beloven de omstandigheden voor werknemers te verbeteren of dat al gedaan hebben. De verbeteringen betreffen onder meer beloning, veiligheid en gezondheid op het werk, vrijheid van vereniging, collectieve onderhandelingen, vrijheid van meningsuiting en deelname van werknemers aan de besluitvorming. Deze gevallen tonen aan

dat kwaliteit en betere arbeidsomstandigheden van de werknemers – waarbij hun kennis en ervaring over de manier waarop diensten moeten worden georganiseerd en geëxploiteerd waardevol zijn – hand in hand gaan met toegankelijke en economisch efficiënte publieke diensten. Het is geen toeval dat werknemers en hun vakbonden vaak het voortouw nemen bij (re)municipalisering.

Case study F – Seoul, Zuid-Korea: Schoonmaken in het openbaar vervoer

Seoul met bijna 10 miljoen inwoners heeft een veelomvattende hervorming van het arbeidsbeleid ondergaan onder leiding van de huidige burgemeester Park Won-soon. Tussen 2013 en 2017 heeft de stad de arbeidsstatus gelegaliseerd van 7.296 werknemers in de publieke sector, waarvan 70 procent schoonmaker is. Velen van hen zijn nu rechtstreeks in dienst van twee nieuwe publieke ondernemingen, Seoul Metro Environment en Seoul Urban Rail Green Environment. Voorheen werkten ze voor onderaannemers die geen sociale of gezondheidsbescherming boden en hen niet behoorlijk betaalden. Sindsdien zijn hun salarissen met gemiddeld 7,3 procent gestegen, en hun recht op sociale voorzieningen is gestandaardiseerd. Ondanks de toegenomen arbeidskosten is de kosten-batenverhouding van de stad ook verbeterd, omdat de operationele kosten aanzienlijk lager zijn door afschaffing van de managementkosten en van 10 procent BTW-betalingen aan onderaannemers.¹⁸

6. (re)municipalisering kan de volksgezondheid verbeteren en letsel verminderen

Wereldwijd wordt de gezondheidszorg geconfronteerd met een steeds grotere privatiseringsdruk, bijvoorbeeld door uitbesteding en concurrerende aanbestedingen. Winstgevende dienstverleners en voorzieningen genieten een groeiend marktaandeel dankzij de liberalisering, die grotendeels wordt aangezwengeld door internationale handels- en investeringsovereenkomsten.

Het is echter duidelijk dat (re)municipalisering in de gezondheidszorg gunstig is voor de volksgezondheid, vooral voor de meest kwetsbare gezinnen. Voorbeelden zijn een regionaal ziekenhuiscomplex in Helsinki,

Finland en nieuwe publieke apotheken in 40 Chileense gemeenten. Deze gevallen laten zien hoe de publieke autoriteiten stevige toezeggingen hebben gedaan om de volksgezondheid te beschermen door in diensten te investeren en die ook direct te verlenen.

Ons onderzoek telde minstens 142 voorbeelden van nieuw opgerichte of geremunicipaliseerde publieke diensten die de volksgezondheid hebben verbeterd of naar verwachting zullen verbeteren, en diensten die letsel kunnen verminderen. Deze laatste diensten, die een reeks gezondheids- en sociale beleidsmaatregelen en programma's omvatten, worden vaak over het hoofd gezien, hoewel ze van vitaal belang zijn om de volksgezondheid te verbeteren. Deze diensten verminderen het stigma en de fysieke gevolgen van drugsgebruik door gebruikers te ondersteunen in plaats van ze uit te sluiten en te criminaliseren.

In 29 steden in heel Europa, maar ook in Canada, Brazilië en Australië zijn ruimtes voor gecontroleerd drugsgebruik opgezet waar mensen veilig, hygiënisch en onder toezicht drugs kunnen gebruiken. Deze initiatieven, met contactpunten voor hulp en ondersteuning, hebben aanzienlijk bijgedragen aan het terugdringen van letsel onder verslaafden en hebben geleid tot minder sociale uitsluiting en vervreemding.

Case study G – Recoleta (Santiago Metropolitan Region), Chili: Toegang tot medicijnen

In Chili, een land dat wordt gekenmerkt door een diepgeworteld neoliberalisme, heeft de gemeente Recoleta tegen de stroom in gezwommen. In dit gebied ten noorden van Santiago leeft bijna 14 procent van de bevolking in armoede, ruim het dubbele van het regionale gemiddelde. Burgemeester Daniel Jadue, die de verkiezingen van 2012 won, is begonnen publieke gezondheidszorgdiensten te leveren en heeft nieuwe publieke programma's opgestart in onderwijs en huisvesting om de lokale bevolking beter te kunnen ondersteunen.

Veel Chileenen zijn voor hun medicatie nog steeds afhankelijk van private apotheken, en zijn kwetsbaar voor de ongereguleerde prijzen van de

drie bedrijven die 90 procent van de apotheken van het land monopoliseren. Met als doel de bewoners betaalbare geneesmiddelen aan te bieden heeft de plaatselijke overheid van Recoleta in 2015 de eerste 'volksapotheek' van het land opgericht. Dit model, dat de rol van de staat herstelt als directe leverancier, maakt ook de sociale zekerheid weer solidaire door met subsidies mensen met lagere inkomens toegang tot medicijnen te geven. Het model, dat inmiddels vijf jaar bestaat, heeft bewezen zeer effectief te zijn. Berekeningen door de gemeente laten aanzienlijke lagere medicijnkosten voor de inwoners zien; de maandelijkse medische rekeningen van sommige bewoners zijn met 70 procent afgenomen.¹⁹

Case study H – São Paulo, Brazilië: Letselbeperking

De afgelopen 20 jaar is de wijk Luz in São Paulo bekend komen te staan door het hoge aantal bewoners dat kampt met dakloosheid en crackverslaving. In de jaren negentig van de vorige eeuw en het eerste decennium van deze eeuw hebben veel publieke initiatieven geprobeerd dit probleem aan te pakken, met nadruk op veiligheid in de buurt en criminalisering van verslaafden. Maar in januari 2014 heeft de toenmalige burgemeester Fernando Haddad een nieuwe benadering geïntroduceerd: samenwerken en onderhandelen met gemeenschapsleiders en lokale ngo's om 147 tenten te verwijderen en een dialoog met crackgebruikers te beginnen.

Een van de nieuwe projecten is het door de overheid gefinancierde Open Armen-programma, dat drugsgebruikers accommodatie, drie maaltijden per dag, een baan bij de gemeente en toegang tot de gezondheidszorgdiensten biedt – zonder hen te dwingen te stoppen met drugsgebruik. Sinds de start is 73 procent van degenen die geholpen zijn door Open Armen gestopt met het gebruik van crack, waardoor de staat R\$68 miljoen (€ 11,8 miljoen) heeft bespaard.²⁰

7. (Re)municipalisering maakt democratisch publiek beheer mogelijk

Publiek eigenaarschap is niet altijd democratisch of efficiënter. De publieke sector kan verzanden in bureaucratie en inefficiëntie, of kan in de tang zitten door gevestigde belangen, corruptie en autoritaire machthebbers. Dezelfde problemen kunnen echter ook gevolgen hebben voor bedrijven en organisaties in de private sector.

Om sterke, hoogwaardige publieke diensten op te bouwen zijn nieuwe vormen van publiek eigendom nodig waarbij de inwoners direct en indirect kunnen deelnemen aan de democratische besluitvorming. Er zijn vele vormen. Democratische veranderingen als gevolg van (re)municipalisering lopen uiteen van versterkte mechanismen voor aansprakelijkheid, transparantie en informatieverstrekking tot de invoering van participatief bestuur bij publieke ondernemingen. Een ge(re)municipaliseerd of nieuw gemeentelijk bedrijf kan zijn bestuur democratiseren door vertegenwoordigers van de gebruikers in het bestuur te laten plaatsnemen, zoals bij de waterdiensten in Grenoble en Parijs. In Denemarken kunnen publieke ondernemingen wettelijk een derde van de bestuurszetels reserveren voor werknemersvertegenwoordigers.

Vertegenwoordigers van werknemers en gebruikers in de besluitvormingsorganen opnemen is een van de belangrijkste manieren om het bestuur te verbeteren en de betekenis van publiek eigendom uit te breiden. Deze vertegenwoordiging kan worden versterkt door gebruikers een betekenisvolle rol te bieden, zoals observatoria en volksvergaderingen. In steden als Parijs, Barcelona en Terrassa in Spanje zitten vertegenwoordigers van werknemers en burgers in de adviesraden van de publieke nutsbedrijven. In Terrassa is het autonome Terrassa Water Observatorium opgericht met het mandaat om burgers te laten deelnemen in de co-creatie van beleid en in beslissingen die invloed hebben op de gemeentelijke watervoorziening.

Uit ons onderzoek is gebleken dat in ten minste 149 gevallen duidelijke aanwijzingen zijn dat een grotere democratische controle een bevestigd of verwacht resultaat is van (re)municipalisering. De Mexicaanse stad Ramos Arizpe maakte een einde aan een publiek-privaat partnerschap voor waterdiensten en zorgde

in 2014 voor een succesvolle (re)municipalisering van de dienst. De burgemeester maakte bekend dat de nieuwe publieke onderneming COMPARA de participatie zou bevorderen om de relatie tussen dienstverlener en gebruikers te veranderen. De technische raad, een van de belangrijkste bestuursorganen van het bedrijf, bestaat uit de burgemeester, twee vertegenwoordigers van de waterbeheerder van de deelstaat, de manager van COMPARA, deskundigen van een onderzoekscentrum en activisten van de gebruikersvereniging.²¹ Voorbeelden zoals Ramos Arizpe en Terrassa tonen aan dat het democratische niveau van elke publieke onderneming afhangt van de sociale strijd, dat wil zeggen de mate waarin de inwoners georganiseerd zijn en deelnemen aan het bestuur van een publieke dienst.

Publiek eigendom kan de vorm aannemen van samenwerking met burger- en werknemerscoöperaties, of van gemeenschappelijk eigendom gedeeld door een publieke autoriteit en een vereniging zonder winst oogmerk. In de Duitse stad Wolfhagen is de coöperatie die de lokale windmolens heeft helpen financieren, eigenaar van een kwart van het publieke energiebedrijf en heeft twee zetels in het bestuur.²² Dit gemeenschappelijk eigendom, dat vorm kreeg na de remunicipalisering van het lokale elektriciteitsnet, resulteerde in lagere energierekeningen, en bijna een verdubbeling van het aantal werknemers en investeringen in de kleuterschool.

Interessant is dat samenwerkingsverbanden en partnerschappen met maatschappelijke organisaties de cultuur van publieke instellingen opnieuw willen uitvinden en een meer diepgaande democratische praktijk stimuleren. Ze hervormen de relaties tussen overheden, economie en burgers op een manier die sociale en ecologische doelstellingen op de eerste plaats zet. Er zijn veel voorbeelden van publieke autoriteiten die samenwerken met non-profitorganisaties en coöperaties. Zo ondersteunen verschillende Nederlandse gemeenten de non-profitorganisatie Wireless Leiden bij het aanbieden van gratis internet in sommige delen van de stad Leiden en omliggende gemeenten. In heel Spanje verkiezen proactieve steden energiecoöperaties zoals Som Energia, GoiEner en Energética boven grote private bedrijven.

Case study I – Terrassa, Spanje: Watervoorziening

In de op twee na grootste stad van Catalonië, Terrassa, is het burgerplatform Taula de l'Aigua de Terrassa in 2014 begonnen met een campagne om het waterbeheer weer publiek te maken. Hun Sociaal Pact voor Publiek Water, dat een publiek, geïntegreerd en participatief beheer van de gehele watercyclus voor ogen heeft, kreeg de steun van kandidaten bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2015. Het jaar daarop nam de net gekozen gemeenteraad een motie aan ten gunste van direct watermanagement, en in 2018 werd Taigua uiteindelijk als publieke onderneming opgericht. Kort daarna stemde Terrassa's burgerforum, waarvan de standpunten serieus worden genomen door de lokale autoriteiten, in met de oprichting van het Water Observatorium van Terrassa (Observatorio del Agua de Terrassa, OAT).

Dit observatorium werkt onafhankelijk van de gemeente. Het houdt zich aan het Sociaal Pact voor Publiek Water en heeft beslissingsbevoegdheid over het publieke waterbeheer. Ontworpen om de burgerparticipatie en strategische besluitvorming te vergemakkelijken, bestaat het hoogste bestuursorgaan van de OAT uit een vertegenwoordiger van elke politieke groepering, de gemeentelijke overheid, het technisch personeel, bedrijven, gemeenschapsgroepen, vakbonden en onderzoekers van de plaatselijke universiteit. Dit collaboratieve publieke watermodel van de OAT om samen met de gebruikers waterdiensten te beheren en te produceren, is een voorbeeld geworden voor vele andere gemeenten in Catalonië en in heel Spanje.²³

Case Study J – Plymouth, Groot-Brittannië: Energietransitie

In 2013 hebben de stad Plymouth en haar inwoners de Plymouth Energy Community (PEC) opgericht, een gemeenschapsorganisatie die eigendom is van de leden en waarvan de winst wordt geherinvesteerd in de gemeenschap. De stad heeft de organisatie subsidies, leningen en personeel gegeven waarmee het 'een eerlijk, betaalbaar, koolstofarm energiesysteem kan ontwikkelen waarin de plaatselijke bevolking

centraal staat.' In 2014 heeft de PEC zijn eigen groene energietak ontwikkeld, PEC Renewables, die lokale plannen voor de opwekking van duurzame energie financiert, initieert en beheert. In 2019 had de PEC ruim 20.000 huishoudens geholpen om meer dan 1 miljoen pond te besparen op de energierekening en had zij voor ruim 26.000 pond aan kleine schulden bij huishoudens afgelost. De PEC heeft ook een zonneboerderij gebouwd op een perceel verontreinigde grond, waarmee – in combinatie met dakpanelen op scholen en gemeenschapsgebouwen – de stad voldoende schone elektriciteit kan produceren voor 2.000 huizen. De inkomsten – naar verwachting £1,5 miljoen gedurende de 20-jarige looptijd van het project – worden geherinvesteerd in initiatieven die de koolstofuitstoot en de energiearmoede in Plymouth terugdringen. Nu de gemeente met de PEC blijft samenwerken, is dit partnerschap tussen overheid en gemeenschap uitgegroeid tot de drijvende democratische kracht achter de plaatselijke energietransitie.²⁴

8. (Re)municipalisering betekent samenwerken met en leren van werknemers

Allianties van vakbonden en maatschappelijke organisaties hebben talrijke gevechten tegen privatisering gewonnen. In Lagos, Nigeria, heeft een alliantie van vakbonden, gemeenschappen en ngo's strategieën ontwikkeld om het staatswaterbedrijf te hervormen, als alternatief voor privatisering. Op het gebied van deprivatisering heeft Public Services International (PSI) met de aangesloten vakbonden samengewerkt om lessen te trekken uit de voorbereiding op (re)municipalisering van de publieke diensten.²⁵

Bij de (re)municipalisering van publieke diensten zijn werknemers betrokken, omdat zij de diensten uitvoeren en onderdeel uitmaken van de dienstverlenende organisatie. Elk geval van remunicipalisering is uniek, als gevolg van lokale en nationale regelgeving die van invloed is op de arbeidsvoorwaarden van de werknemers. Een aantal belangrijke aanbevelingen wordt zichtbaar in ons onderzoek. Zo moeten alle betrokken werknemers in een vroeg stadium worden bereikt en tijdens het hele proces worden ondersteund. Regelmatige communicatie en samenwerking tussen

de nationale vakbondsfederaties en hun lokale vestigingen is nodig. En onderhandelingen met de lokale autoriteiten moeten zo vroeg mogelijk beginnen om een eerlijke overgang van de private naar de publieke sector voor alle werknemers in de dienst te waarborgen.

De Noorse vakbond van gemeentearbeiders zette succesvolle strategieën in na het enorme faillissement van afvalverwerker RenoNorden in 2017, dat gevolgen had voor de afvalinzameling in 137 gemeenten.²⁶ Het landelijke hoofdkantoor van de vakbond werkte samen met de lokale tak om de gemeenteraden in de getroffen gemeenten tegen de nieuwe aanbesteding te laten stemmen en zo de afvaldiensten weer in eigen beheer te brengen. De afdeling Oslo van Fagforbundet, de Noorse vakbond voor publieke diensten, maakte van een kwetsbare overgangsperiode gebruik door het aantal leden uit te breiden met inclusieve wervingsstrategieën: de Fagforbundet-teams hebben werknemers van het private bedrijf – veelal migranten met een tijdelijk contract – geworven. In deze overgangsperiode hebben zij met succes solidariteit opgebouwd met werknemers die geen vakbondslid waren. Vervolgens kregen de geremunicipaliseerde werknemers de garantie op een vaste baan en betere werkomstandigheden.

In ruim de helft van de Noorse gemeenten wordt lokaal tussen drie partijen samengewerkt. Politici, ambtenaren en vakbonden werken constructief aan een cultuur om samen de beste lokale oplossingen te vinden voor de specifieke uitdagingen waar de gemeente voor staat. Werknemers en andere stemmen die normaal gesproken niet door het gemeentelijk bestuur worden gehoord, krijgen een platform via een forum om ideeën en suggesties uit te wisselen, en deze worden op hun beurt systematisch behandeld. Fagforbundet stelt dat tripartiete samenwerking na remunicipalisering een nuttig instrument is om de dienstverlening vanuit het oogpunt van de werknemers te verbeteren en dat het ook verdere uitbesteding en privatisering in de publieke sector tegengaat.²⁷

9. Publieke diensten veranderen door een ecofeministische visie

Ecofeministische publieke diensten stellen de zorg voor mensen en de planeet centraal, in plaats van

private winsten. Een ecofeministische benadering van publieke diensten dwingt ons te erkennen dat wij als mensen sterk afhankelijk van elkaar zijn en van de planeet die we bewonen. Deze visie pleit dan ook voor een transformatie van de manier waarop publieke diensten beheerd en georganiseerd worden.

Privatisering, publiek-private partnerschappen en outsourcing zijn gericht op financieel gewin op de korte termijn. Deze modellen hebben de neiging om bestaande onrechtvaardigheden te versterken en ecosystemen te vernietigen. Ook kunnen ze schadelijk zijn voor kwetsbare mensen die afhankelijker zijn van publieke diensten, waaronder een onevenredig groot aantal vrouwen. Bovendien leidt het streven naar winst vaak tot tariefsverhogingen, waardoor de toegang tot diensten in het gedrang komt.

Als subsidies worden verlaagd door bezuinigingen en privatiseringen gaan gebruikerstarieven omhoog en wordt de zorg voor kinderen, ouderen en anderen onbetaalbaar. Werk in de zorg wordt vaak door vrouwen gedaan, omdat de arbeidsverdeling in ons economisch model gebaseerd is op constructies van gender en ras. Niet alleen rust het grootste deel van de zorg en het huishoudelijk werk – tegen lage of geen enkele betaling – nog steeds op de schouders van vrouwen, veel van dit werk wordt ook uitbesteed aan vrouwen van kleur. Bovendien betekent het grote aantal vrouwen die in de publieke zorg, de schoonmaak en het onderwijs werken dat vrouwen het hardst getroffen worden als deze sectoren geprivatiseerd worden. Alles bij elkaar genomen benadeelt privatisering vooral die groepen die toch al het meest gemarginaliseerd zijn, vooral diegenen die op de arbeidsmarkt worden gediscrimineerd en een lager inkomen hebben. Als gevolg daarvan betalen onder meer vrouwen van kleur, inheemse vrouwen, migrantenvrouwen en LGBTQI+ personen de hoogste prijs voor privatisering. Genderrechtvaardigheid en privatisering zijn dan ook fundamenteel onverenigbaar. En hoewel wederopgebouwde publieke diensten en teruggedraaide privatiseringen de toegankelijkheid vergroot, is publiek eigenaarschap nog geen garantie voor genderrechtvaardigheid.

Het is van essentieel belang dat vrouwen gelijk vertegenwoordigd zijn in leidinggevende functies. Maar representatie garandeert niet dat een publieke

dienst de behoeften van armere vrouwen vervult en de grenzen van de planeet respecteert. Een ecofeministische benadering kan democratisering verdiepen, waarbij publieke diensten van onderaf worden bestuurd en de zorg voor zowel het menselijk als het niet-menselijk leven samen komen. Uiteindelijk moeten we de manier waarop politiek wordt bedreven feminiseren.²⁸ Dit betekent dat politici en overheden niet alleen naar de inwoners moeten luisteren, maar hen permanent moeten betrekken bij beleid en besluitvorming. Dit vereist op zijn beurt nieuwe mechanismen die specifiek gemarginaliseerde groepen beslissingsmacht geven zodat publieke diensten het dagelijks leven van velen verbetert en niet alleen van kapitaalkrachtige burgers. Zoals COVID-19 ons heeft geleerd, onze samenlevingen zijn pas veilig, gezond en veerkrachtig als de meest onderdrukten onder ons veilig, gezond en veerkrachtig zijn.²⁹

Sommige Filipijnse steden lopen voorop in dienstverlening die is gericht op vrouwen. De Bagong Silang Cooperative, gevestigd in Caloocan, is opgericht door lokale vrouwen om de inwoners van deze arme stedelijke gemeenschap van water te voorzien. De winsten worden terugbetaald aan de leden van de coöperatie en geherinvesteerd in publieke diensten, zoals kinderopvang. In 2019 bediende Bagong Silang 742 huishoudens. Een ander voorbeeld is de gemeente Binalonan op de Filipijnen, die sinds 2015 financiële steun verleent aan vrouwen, kinderen, alleenstaande ouders en senioren, kinderopvang en gratis eerstelijnsgezondheidszorg.³⁰

10. (Re)municipalisering kan de welvaart van gemeenschappen en lokale economieën versterken

Publieke diensten in afvalinzameling, voedsel, schoonmaak en telecommunicatie terugwinnen en creëren, kan hele gemeenschappen transformeren. Als een nutsbedrijf democratisch wordt bestuurd, is het veel waarschijnlijker dat het de winst weer in de gemeenschap zal investeren en op die manier de lokale economie zal versterken. *Community wealth building*, een term van het Democracy Collaborative in de VS, houdt in dat grote lokale instellingen beslissingen nemen over inkoop, werkgelegenheid en investeringen die leiden tot een ecologische en rechtvaardige economische ontwikkeling.

Deze zogenoemde ankerinstellingen – gemeente, ziekenhuizen, hogescholen, bibliotheken, universiteiten, publieke telecommunicatiebedrijven en afvalvoorzieningen in gemeenschappelijk eigendom – zijn lokaal geworteld en kunnen de welvaart van een gemeenschap verbeteren. Lokale overheden gebruiken bijvoorbeeld publieke aanbestedingen om contracten te sluiten met arbeiderscoöperaties om steden schoon te houden (bijvoorbeeld in Valparaíso, Chili). Ze werken ook samen met lokale boeren om het grondwater te beschermen en biologisch voedsel te verkopen aan schoolrestaurants (zoals in Rennes, Frankrijk). De economie lokaal inrichten en versterken kan ook de vorm aannemen van gemeenten die publieke diensten uit de markt halen en de gebruikskosten verlagen. Zo heeft Islington in Groot-Brittannië in 2011 35.000 sociale huurwoningen weer in gemeentelijk beheer genomen. Zes jaar later richtte dezelfde gemeente Angelic Energy op, een nieuw publiek energiebedrijf. Deze besluiten stellen de gemeente in staat om eerlijkere prijzen te vragen voor huisvesting, stroom en gas, vooral voor huishoudens met een lager inkomen.

Ons onderzoek telde 297 voorbeelden van (re)municipalisering die bijdroegen of kunnen bijdragen aan de opbouw van gedeelde welvaart die de gemeenschap en de lokale economie veerkrachtiger maken. Sommige van deze voorbeelden gaan over verstandiger gebruik van de lokaal aanwezige natuurlijke hulpbronnen, terwijl in andere gevallen zinvolle banen voor bewoners en nieuwe, duurzame bedrijfsactiviteiten worden gecreëerd. Het behoud en de opbouw van lokale ecologische kennis en praktijken zijn cruciaal voor toekomstbestendige publieke diensten.

Case study K – Steden in de Verenigde Staten: Telecommunicatie

In de Verenigde Staten hebben lokale autoriteiten de afgelopen jaren in totaal 141 nieuwe publieke telecommunicatiediensten opgericht. Met als doel de toegang en de democratische controle te verbeteren, zijn gemeenten met plannen gekomen om banen te scheppen en de economische activiteit te stimuleren (bijvoorbeeld in Tullahoma, Chattanooga en Thomasville, Tennessee); om de levenskwaliteit te verbeteren (in Wilson, North Carolina en Mount Washington, Massachusetts);

en om de toegang tot de gezondheidszorg en het onderwijs te bevorderen (bijvoorbeeld met de ECFiber internet-non-profit in Vermont).

In Thomasville, Georgia, kreeg het Community Network Services (CNS) dat in publiek eigendom is, lof toegezwaid voor de ondersteuning aan kleine bedrijven en haar bijdrage aan een bloeiend stadscentrum. De plaatselijke overheid van Scott County, Minnesota, creëerde een publiek glasvezelnetwerk door in eerste instantie cruciale instellingen met elkaar te verbinden, zoals scholen en gemeentelijke voorzieningen. Het netwerk heeft ruim 1.000 banen gecreëerd en heeft de internettoegang voor de onderwijsinstellingen in het gebied enorm verbeterd. Publiek eigendom heeft ook geleid tot grote besparingen voor het lokale schooldistrict, waarvan de telecommunicatie-uitgaven daalden van 58 tot 7 dollar per megabyte. In Morristown, Tennessee, biedt het nieuw aangelegde en in publieke handen verkerende FiberNET uitstekende en betaalbare internetdiensten aan gezinnen, bedrijven en publieke instellingen. Bovendien heeft het glasvezelnetwerk grote besparingen opgeleverd, werkgelegenheid gecreëerd en bedrijven ertoe aangezet om naar Morristown te verhuizen vanwege de hogere internetsnelheid in het gebied.³¹

Case study L – De Zabaleen-gemeenschap in Cairo, Egypte: Afvalbeheer

De Zabaleen-gemeenschap bestaat uit ongeveer 70.000 inwoners die van oudsher ongeveer twee derde van Cairo's merendeels organische afval hebben gesorteerd – tot wel 15.000 ton per dag. Hun inzamelingsstelsel van deur tot deur en hun afvalbeheer zorgen voor een recyclingpercentage van 85 procent; in dit systeem voeden varkens zich met het eetbare afval.

Begin van de 21^e eeuw werd het afvalbeheer van Cairo geprivatiseerd, en de private bedrijven die het van de Zabaleen-werkers overnamen bereikten slechts recyclingpercentages van ongeveer 25 procent. Ze slaagden er zelfs niet in om het afval in bepaalde delen van de stad op te halen, waardoor inwoners hun eigen vuilnis naar centrale inzamelpunten moesten brengen en via

hun elektriciteitsrekening moesten ze ook nog eens betalen voor deze slechte dienstverlening. Bovendien verdienden de Zabaleen-werkers die waren aangeworven door de bedrijven, nu 75 procent minder dan voorheen.

Na honderden rechtszaken over de opname van de afvalbeheerkosten in de elektriciteitsrekeningen, besloot het gemeentebestuur van Cairo het systeem in 2017 te remunicipaliseren en weer samen te werken met de Zabaleen-gemeenschap. Het afvalbeheersysteem dat de Zabaleen-gemeenschap runt, toont aan dat een circulaire economie mogelijk is – zelfs in megasteden als Cairo, dat 18 miljoen inwoners telt.³²

11. (Re)municipalisering is een strategie om de klimaatcrisis aan te pakken

Het is een grote uitdaging om de klimaatcrisis aan te pakken zolang private bedrijven energiediensten en -infrastructuur met winst oogmerk exploiteren. Het maximaliseren van de verkoop en het rendement op investeringen staan op gespannen voet met een drastische vermindering van het energieverbruik. Toch is deze overgang naar een fossielvrije economie, zonder de extractieve 'groei' die de catastrofale klimaatverandering blijft aanwakkeren, dringend noodzakelijk.

Gemeenten en publieke autoriteiten verkeren in een betere positie dan multinationals om milieu en ecologie op lange termijn voorrang te geven op financiële overwegingen die op korte termijn winstgevend moeten zijn. Hoewel internationale en landelijke coördinatie cruciaal is voor een wereldwijde energietransitie, reageren veel gemeenschappen, burgers en steden al op de klimaatcrisis door de woningvoorraad aan te passen, duurzame energie in hun regio op te wekken, voedselstelsels lokaal in te richten en de gevolgen van extreme klimaatverschijnselen aan te pakken.

Uit ons onderzoek bleek dat het aanpakken van de klimaatcrisis, bijvoorbeeld door over te schakelen op duurzame energie en de CO₂-uitstoot te verminderen, in minstens 119 gevallen een belangrijke reden was voor (re)municipalisering van een publieke dienst. Het merendeel van deze gevallen deed zich voor in de energiesector. We zien dat het aantal energie(re)

municipaliseringen wereldwijd tussen 2017 en 2019 met bijna 20 procent is toegenomen, met een totaal van 374.

In veel landen monopoliseert een klein aantal grote private ondernemingen de energiemarkt. En ondanks tientallen jaren druk door het maatschappelijk middenveld blijven de meeste energiebedrijven nog steeds en steeds meer fossiele brandstoffen oppompen. Dit is een belangrijke reden voor gemeenschappen en steden om de energieprivatisering terug te draaien of, zoals Nottingham in Groot-Brittannië, om nieuwe gemeentelijke energiebedrijven op te richten. In een geliberaliseerde energiemarkt, waar de concurrentie de grote spelers bevoordeelt, kunnen de meeste gemeenten een privaat bedrijf niet onteigenen. Zij kunnen echter wel nieuwe publieke energiebedrijven oprichten die investeren in energie-efficiënte projecten en plaatselijk zonne- en windenergie opwekken. Bovendien kunnen gemeenten, door publieke gebouwen en woningen aan te passen, hun energiegebruik aanzienlijk verminderen en energie voor iedereen betaalbaarder maken.³³

In 2018 heeft de Bulgaarse stad Dobrich haar straatverlichting geremunicipaliseerd. Eind 2019 had de stad 1.500 oude gloeilampen vervangen door energiezuinige LED-units. Hierdoor is het elektriciteitsverbruik voor de straatverlichting met 47 procent gedaald. De stad heeft ook 71 gemeentelijke gebouwen en 41 appartementencomplexen aangepast, met als gevolg tussen de 30 en 60 procent lagere verwarmingskosten voor duizenden gezinnen.³⁴

Door een einde te maken aan de privatisering kunnen gemeenten het publieke beleid coördineren en daarmee het hoofd bieden aan zowel de klimaatcrisis als armoede. Ons onderzoek identificeerde minstens 209 voorbeelden van (re)municipalisering waarbij het doel was om met een betere beleidscoördinatie de gelijkheid, de duurzaamheid en de sociale cohesie te verbeteren. Dit doen gemeenten door bijvoorbeeld emissiereducties en energiearmoede³⁵ met elkaar te verbinden. Private energiebedrijven blijven daarentegen over het algemeen afhankelijk van fossiele brandstoffen, en hun prijsstijgingen kunnen leiden tot ondraaglijke omstandigheden voor bewoners die in energiearmoede leven.

Zowel de gevolgen van de klimaatcrisis als de reacties van de gemeenten daarop verschillen sterk per geografische context. Omdat veel gemeenschappen in het mondiale zuiden al lange tijd aan de frontlinie van de klimaatcrisis staan, moesten lokale autoriteiten de gevolgen van zogenoemde klimaatrampen verzachten. In de Filipijnen hebben gemeenten bijvoorbeeld diensten ontwikkeld die niet alleen de boeren, maar ook de meer kwetsbare mensen in de samenleving ondersteunen.

Vervoers- en afvaldiensten terugwinnen kan ook helpen om de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen. Zo hebben Rotterdam en Den Haag door de recente remunicipalisering van het busvervoer een deel van het wagenpark kunnen vervangen door hybride of volledig elektrische bussen. De Franse stad Briançon heeft zich bij de remunicipalisering van haar afvaldiensten in 2013 verplicht tot het bereiken van *zero waste* en heeft de hoeveelheid geproduceerd afval al met 33 procent weten te verminderen.

Case study M – Steden in de Filipijnen: Omgaan met de gevolgen van extreem weer

In de Filipijnse steden Dumangas, Gerona en Siargao hebben lokale overheden klimaatscholen opgericht om boeren- en vissersgemeenschappen te helpen zodat zij de gevolgen van extreem weer en andere klimaatgerelateerde gevaren die hun inkomen en levensonderhoud bedreigen beter kunnen opvangen. Door weersveranderingen te leren volgen en landbouwpraktijken daarop aan te passen, zijn leerlingen van de klimaatschool in Dumangas er al in geslaagd de lokale rijstproductie te verbeteren.³⁶

Case study O – Lanuza, Filipijnen: Het risico op een ramp verminderen en herstel daarna organiseren

De surfstad Lanuza heeft een Rampenrisicoverminderings- en hersteleenheid opgericht om de veerkracht van de gemeente te verbeteren in het licht van de toenemende klimaatcrisis. Omdat de lokale economie sterk afhankelijk is van de bossen, waterscheidingen en mangroves, hanteert deze eenheid een samenhangend beleid dat rekening houdt met de onderlinge afhankelijkheid tussen

de bestaansmiddelen van bewoners en het hele ecosysteem. Om de veerkracht van de stad te vergroten, geeft de eenheid specifiek voorrang aan de behoeften van vrouwen, kinderen, ouderen en mensen met een beperking.³⁷

Case study N – Rennes, Frankrijk: Waterbeheer, biologische landbouw en kwaliteitsvoedsel voor schoolkinderen

Rennes, in de Franse regio Bretagne, heeft zijn watervoorziening in 2014 geremunicipaliseerd. In een regio die bekendstaat om zijn vervuilende industriële landbouw, was de bescherming van de waterbronnen een belangrijke langetermijncare voor de geremunicipaliseerde exploitant. Het Terre de Sources ('Land van de Bronnen')-programma van de stad, dat in 2015 van start is gegaan, heeft de boeren geholpen met de omschakeling naar agro-ecologische productie zonder pesticiden om waterverontreiniging bij de bron te voorkomen. Tegelijkertijd heeft het initiatief de lokale vraag naar de producten van de boeren vergroot door schoolkantines in de wijde omtrek van Rennes te betrekken en door het nieuwe label Terre de Sources te creëren die de commerciële verkoop van hun lokale, duurzaam geproduceerde voedingsmiddelen in supermarkten stimuleert. Andere Franse steden, waaronder Parijs, hebben soortgelijke programma's ontwikkeld om hun waterwingebieden te beschermen, kwaliteitsvoedsel aan scholieren te leveren en dure waterzuivering te vermijden.³⁸

12. Publiek-publieke samenwerking kan de macht van het bedrijfsleven tegengaan

Remunicipalisering is vaak een zeer ongelijke strijd. Lokale autoriteiten en gemeenschappen hebben veel minder middelen tot hun beschikking dan grote bedrijven. Lokale, nationale en internationale samenwerking tussen publieke bedrijven is dan ook de sleutel om het machtsverwicht te verschuiven. Of het nu gaat om informele of institutionele samenwerking, publiek-publieke samenwerking is bepalend geweest voor de groei van de (re)municipaliseringbeweging. In het geval van de Franse watersector, waar Suez en Veolia in eerste instantie alle macht in handen hadden – in beleid, onderzoek, technologie en advies aan lokale overheden – hebben pionierende publieke

autoriteiten zoals die van Grenoble en Parijs een belangrijke rol gespeeld bij het initiëren en bevorderen van dit soort actieve samenwerking. Zonder een dergelijke synergie op gemeentelijk niveau zou (re)municipalisering niet mogelijk zijn geweest.³⁹

Ook in de periode na de remunicipalisering blijft publiek-publieke samenwerking essentieel. Dit geldt vooral bij onderzoek en ontwikkeling: nieuwe publieke diensten moeten op nieuwe uitdagingen kunnen inspelen. Partnerschappen tussen publieke actoren, naast allianties met academische instellingen, kunnen hiervoor doeltreffende antwoorden bieden. Dit soort kenniscreatie en -beheer heeft geen commercieel belang, bedoeld om gepatenteerde technologische oplossingen te ontwikkelen en te verkopen. Het wordt uitgevoerd met het publiek belang in gedachte en op een manier waarop de kennis kan worden aangepast aan lokale omstandigheden.

Dergelijke vormen van publieke samenwerking zijn ook van cruciaal belang om publieke diensten uit te breiden naar landen of gebieden waar de private sector geen dekking wilde of kon bieden, met inbegrip van plattelandsregio's, buurten met lage inkomens en gedesinvesteerde gemeenschappen. Die samenwerking was bijvoorbeeld van cruciaal belang om breedbandinternet in collectief beheer uit te breiden naar kleine en plattelandssteden in de Verenigde Staten. In de watersector hebben de publiek-publieke partnerschappen zonder winst oogmerk gevestigde exploitanten geholpen om nieuw opgerichte, kleine of kwetsbare exploitanten te beschermen en efficiënter te maken.

Vaak wordt de versterking van publieke diensten in steden en plattelandsgebieden – de samenvoeging van kleine lokale publieke diensten tot grotere diensten – als gunstig voor de privatisering beschouwd, omdat private bedrijven hierdoor grotere markten kunnen aanboren. Interessant is echter dat de kracht van de publiek-publieke samenwerking deze situatie kan omdraaien en van de versterking een kans kan maken voor (re)municipalisering en democratisering op grotere schaal.

Case study P – Metropoolregio Nice, Frankrijk: Water

Raadsleden uit Nice en de omliggende gemeenten kondigden in 2013 aan dat de waterdiensten van de stad geleidelijk aan in publiek beheer zouden komen. De private onderneming die verantwoordelijk is geweest voor het waterbeheer in deze op vier na grootste stad van Frankrijk, was in bedrijf vanaf 1864 toen het watersysteem van de metropool werd ingericht.

De Côte d’Azur van Nice was de eerste metropool-regio van het land toen deze regio in 2012 werd gecreëerd. De regio is uniek door het uitgestrekte grondgebied in vlakke en bergachtige gebieden, van de alpentoppen van het Mercantour Nationaal Park tot aan de Middellandse Zee. De belangrijkste reden dat de stad gekozen heeft voor remunicipalisering was haar doelstelling van territoriale solidariteit in dit grote en ongelooflijk gevarieerde gebied: privaat beheer was ‘ongeschikt’ geworden voor een gebied van deze omvang. Alleen publiek beheer zou solidaire relaties kunnen bevorderen en de middelen bijeen brengen door de gemeenten in de metropoolregio. Vandaag de dag zijn 33 van de 49 gemeenten van Nice – ruwweg 80 procent van de bevolking – afhankelijk van de nieuw opgerichte publieke onderneming Eau d’Azur. Deze onderneming wil nu de kwaliteit van zijn dienstverlening en zijn waterprijzen verder afstemmen in de hele metropoolregio van Nice.⁴⁰

Case study Q – Nottingham, Groot-Brittannië: Energielevering

Robin Hood Energy is een gemeentelijke energieleverancier (en een *living wage employer*) in Nottingham. Het bedrijf werd in 2015 opgericht om de energiearmoede te bestrijden en daagt de Big Six energiebedrijven van het land uit door gegarandeerde prijstransparantie aan te bieden, bonussen voor bestuurders te verbieden en private aandeelhouders uit te sluiten.

Vandaag de dag helpt dit bedrijf zonder winst oogmerk negen andere Britse steden, die hun eigen *white label*-ondernemingen hebben opgericht, om al hun inwoners hetzelfde betaalbare tarief aan te bieden.

Door deze publieke samenwerkingsverbanden bedient Robin Hood Energy nu al meer dan 130.000 gebruikers in het hele land. Het bedrijf herinvesteert al zijn overschotten (200.000 pond in 2019) in duurzamere en betaalbare energiediensten, bijvoorbeeld door een ‘warm huis’-korting. Het werkt ook samen met een aantal aanbieders van sociale huurwoningen en ondersteunt gemeenten bij diensten in energie-efficiëntie.⁴¹

Conclusie: Op weg naar de toekomst

Remunicipalisering en municipalisering zijn krachtige politieke strategieën om privatisering en de extractieve economie terug te dringen. Terwijl de meeste nationale regeringen er niet in slagen de extreme ongelijkheid en de ecologische crisis aan te pakken, voeren veel steden hun inspanningen juist op om deze uitdagingen het hoofd te bieden en het levensonderhoud van hun inwoners te verbeteren. De lokale bevolking en werknemers hebben er veel baat bij hun lokale overheden ertoe te bewegen om privatiseringen terug te draaien en publieke diensten te democratiseren.

Sommige zeer progressieve gemeenten zijn bezig hun beleid en publieke diensten te herzien om behoeften van de meest gemarginaliseerde mensen in onze samenleving prioriteit te geven, zoals mensen zonder verblijfsvergunning, mensen met een beperking en gezinnen met een laag inkomen. Meer democratische lokale autoriteiten delen zelfs de beslissingsmacht en stellen de eigendomsmodellen open voor vertegenwoordigers van gebruikers, werknemers, burgers en onderzoekinstellingen. Publiek eigendom heeft soms de reputatie top-down te zijn, zonder oog voor de realiteit. Maar de voorbeelden die we hier hebben gepresenteerd, laten zien dat de democratische innovatie ‘publiek’ weer in het centrum van de publieke dienstverlening plaatst. Dit zijn essentiële bijdragen aan de opbouw van publiek eigenaarschap in de 21e eeuw.

Gemeenten lopen voorop bij het creëren van democratisch publiek beheer en bezit. Gemeentelijke praktijken – van de participatieve mechanismen van burgerobservatoria tot een gedifferentieerd publiek eigendom en betrokkenheid van de werknemers – kunnen inspireren tot een brede, landelijke visie op

democratisch publiek eigendom. Niet alleen zijn deze bottom-up initiatieven om collectief eigendom op te bouwen dringend nodig, maar ze vormen ook een krachtige basis om het publieke beheer en bezit op alle niveaus en in alle regio's te bevorderen.

Er is echter nog een grote strijd te voeren tegen de enorme macht van het bedrijfsleven die een nog grotere marktdominantie, concurrentie en privatisering wil. De EU-dienstenrichtlijn (ook bekend als de Bolkestein-richtlijn) heeft de afgelopen tien jaar aanleiding gegeven tot de liberalisering van een groot aantal diensten. In 2018 slaagden machtige bedrijfslobby's voor nog meer *hardcore* liberalisering er bijna in dat de EU een nog verstrekkendere dienstenrichtlijn aannam. Dankzij de gezamenlijke inspanningen van maatschappelijke organisaties in heel Europa is deze richtlijn ruim een jaar lang in de ijskast gezet. Maar in maart 2020 gaven de Europese commissarissen een nieuwe impuls aan de richtlijn door het actieplan voor de handhaving van de interne markt te lanceren. Als dit initiatief erdoor komt, zou de nieuwe richtlijn het democratische recht van gemeenten om multinationals als Airbnb en Carrefour te reguleren, kunnen ondermijnen.⁴²

Tallose handels- en investeringsovereenkomsten bieden multinationals het juridische gereedschap om nationale regeringen voor honderden miljoenen of zelfs miljarden euro's aan te klagen als democratische besluiten van gemeenten de toekomstige winsten in de weg staan. Sommige van deze overeenkomsten, zoals het Energiehandvestverdrag, worden expliciet gebruikt om milieubeleid te dwarsbomen.⁴³ Bovendien zal het voor de meeste kleinschalige initiatieven moeilijk zijn om te overleven zolang gemeentelijke en coöperatieve ondernemingen moeten concurreren met het grootkapitaal. Het pijnlijke bewijs voor deze realiteit zijn de Deense en Duitse energiecoöperaties die door de toegenomen concurrentie ten onder zijn gegaan.⁴⁴

Omdat de gemeentelijke begrotingen zijn gekrompen door de bezuinigingsmaatregelen na de financiële crisis van 2008, moet de manier waarop de overheidsmiddelen worden besteed, veranderen. Zoals de uitbraak van COVID-19 heeft aangetoond, vormen publieke diensten de ruggengraat van onze samenleving. Maar er is voldoende financiering nodig

voordat samenlevingen op deze diensten kunnen vertrouwen, vooral in tijden van crisis. En hoewel sommige regeringen al hebben toegezegd de publieke uitgaven in de gezondheidssector te zullen verhogen, moet dit geld ook daadwerkelijk ten goede komen aan publieke diensten en niet worden gebruikt om verdere publiek-private partnerschappen en andere vormen van private betrokkenheid te bevorderen.

In het huidige model wordt publieke financiering gebruikt om de winsten van private beleggers te garanderen. Dit gaat gepaard met zeer hoge publieke kosten. Zoals politiek econoom Thomas Marois aangeeft, hebben publieke financiële instellingen wereldwijd 73 biljoen dollar aan activa, waarvan ruim de helft in handen is van publieke banken.⁴⁵ In totaal komt dit overeen met 93 procent van het mondiale bruto binnenlands product. Het zou dus veel effectiever zijn als nationale en gemeentelijke overheden de grote private tussenpersonen uit de markt zouden halen en deze publieke middelen rechtstreeks in de samenleving zouden investeren. Door directe publieke investeringen te combineren met een progressief belastingstelsel kan de territoriale solidariteit worden gestimuleerd door universele publieke diensten te ontwikkelen. Wanneer hoogwaardige publieke diensten universeel zouden zijn, van lokaal tot nationaal niveau en van stad tot platteland, zouden ze de welvaart kunnen hervreiden en de geografische ongelijkheden kunnen bestrijden.

Als sociale bewegingen samenwerken om democratisch publiek eigenaarschap op regionaal en landelijk niveau op te eisen, zouden we de manier waarop onze economieën en publieke diensten worden bestuurd daadwerkelijk kunnen veranderen. In de Verenigde Staten pleiten tal van steden voor lokale energie- en bankdiensten in handen van de lokale overheid. Sinds 2019 roepen de door jongeren geleide Sunrise Movement, diverse vakbonden en voormalig presidentskandidaat Bernie Sanders op tot een nationale Green New Deal waarin het publieke beheer en bezit van energie, huisvesting en financiën centraal staat. De COVID-19-uitbraak maakt de urgentie en noodzaak van deze oproepen nog duidelijker. Als gemeenten samenwerken met maatschappelijke bewegingen, kunnen ze de politieke agenda van een land diepgaand veranderen.⁴⁶

Inspiratie komt ook van de vakbonden en maatschappelijke organisaties die de Zuid-Afrikaanse regering uitdagen om Eskom, een van de grootste elektriciteitsbedrijven ter wereld, om te vormen tot een volledig publiek en democratisch nutsbedrijf dat burgers dient.⁴⁷ En in Groot-Brittannië was het manifest van de Labourpartij uit 2019, ondanks het verkiezingsverlies, een goed voorbeeld: met nationale steun en een beleidskader zouden lokale overheden in staat zijn publieke diensten terug te winnen en hun capaciteit om rechtstreeks lokale diensten te verlenen, op te bouwen.

Dit onderzoek toont aan dat als essentiële diensten publiek eigendom zijn en democratisch georganiseerd zijn, zij de welvaart van de gemeenschap effectief kunnen versterken, de economie lokaal en veerkrachtig kunnen inrichten en de collectieve menselijke behoeften kunnen vervullen. Laten we de roep om democratisch publiek beheer en bezit uitbreiden naar de hoogste niveaus en ons organiseren om universele toegang tot elke publieke dienst af te dwingen, zodat alle inwoners een waardig en welvarend leven kunnen leiden.

Omdat racisme, fascisme en extreemrechts in opkomst zijn, kunnen levensvatbare systemische oplossingen die zowel voor mens als milieu werken, aanzienlijk bijdragen aan de wederopbouw van onze democratieën, samenlevingen en economieën op basis van solidariteit en samenwerking, zodat ze niet slechts enkelen maar iedereen bedienen. Onze publieke toekomst ligt in de handen van gemeenschappen, en niet bij multinationals.

Eindnoten

1. Kishimoto, S. en Petitjean, O. (2017). Reclaiming Public Services: How citizens and cities are turning back privatisation, Amsterdam: Transnational Institute. <https://www.tni.org/en/publication/reclaiming-public-services>
2. Tot deze krachten behoren onder meer ook het Internationaal Monetair Fonds, de Wereldbank, de Wereldhandelsorganisatie, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, de Europese Unie, de nationale Kamers van Koophandel en de ministeries van handel, transnationale bedrijven en de lobby's die hen vertegenwoordigen, en de 'Big Four' van de accountantskantoren Deloitte, PricewaterhouseCoopers, Ernst & Young en KPMG.
3. Zie *The Future is Public, Towards Democratic Ownership of Public Services*, hoofdstuk 3, 'Canada: Local insourcing in face of national privatisation push' door Robert Ramsay.
4. Report on PFI and PF2 by the National Audit Office, januari 2018. <https://www.nao.org.uk/report/pfi-and-pf2/>
5. HC Treasury Committee, Private Finance Initiative, seventeenth report of the 2010–2012 session, HC 1146, juli 2011, paragraaf 4.8.
6. Verwijst naar door de gemeente Valladolid gepubliceerde cijfers: <https://www.valladolid.es/es/actualidad/noticias/aquavall-consigue-beneficios-13-millones-euros-destinados-i>.
7. Zie *The Future is Public, Towards Democratic Ownership of Public Services*, hoofdstuk 5, 'Afrika: Private waste service failure & alternative vision' door Vera Wegmann.
8. Zie *The Future is Public, Towards Democratic Ownership of Public Services*, hoofdstuk 1, 'Norway: Bankruptcy leads to more than 100 cases of remunicipalisation' door Nina Monsen en Bjørn Pettersen.
9. Zie *The Future is Public, Towards Democratic Ownership of Public Services*, hoofdstuk 4, 'Outsourcing: Problems without benefits? The Danish experience with outsourcing and remunicipalization' door Thomas Enghausen.
10. Verslag van de speciale rapporteur voor extreme armoede en mensenrechten, Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, september 2018. <https://undocs.org/A/73/396>
11. Zie hoofdstuk 2, 'Paris célèbre une décennie de succès dans le domaine de l'eau publique' door Celia Blauel.
12. Portal Rasmi Kerajaan Negeri Selangor, 'Inisiatif Peduki Rakyat', beschikbaar op: <https://www.selangor.gov.my/index.php/pages/view/2534>. Zie ook hoofdstuk 7, 'Putting the 'public' in public services: (Re)municipalisation cases in Malaysia and the Philippines' door Mary Ann Manahan en Laura Stegemann.
13. Zie voor meer informatie: <https://interaktiv.morgenpost.de/berlinmieten/>
14. Paul, U. (2019), Deutsche Wohnen: Warum das Urteil zur Karl-Marx-Allee für Berlin positiv ist, Berliner Zeitung, 19 april. <https://www.berliner-zeitung.de/berlin/deutsche-wohnen-warum-das-urteil-zur-karl-marx-allee-fuer-berlin-positiv-ist-32402122>
15. rbb 24 (2019), Land Berlin kauft 6.000 Wohnungen zurück, 27 september. <https://www.rbb24.de/politik/beitrag/2019/09/berlin-kauft-6000-wohnungen-zurueck.html>
16. Zie voor meer informatie: <https://stadtentwicklung.berlin.de/wohnen/wohnraum/mietendeckel/>
17. Zie *The Future is Public, Towards Democratic Ownership of Public Services*, hoofdstuk 6, 'National, regional and local moves towards public ownership in the UK' van David Hall.
18. Burgerdemocratie in Seoel, om de Japanse politiek te veranderen, Takashi Shiraiishi (red.) 2018.
19. Zie *The Future is Public, Towards Democratic Ownership of Public Services*, hoofdstuk 8, 'Reconstruction of government property in Chile: The social practices of the municipality of Recoleta and the challenges to overcome neoliberalism' door Alexander Panéz Pinto.
20. Rui, T. (2016), Report of the Preliminary Evaluation Research of the 'Open Arms' program, Brazilian Drug Policy Platform. <http://pbpd.org.br/wp-content/uploads/2016/12/Research-De-Bra%C3%A7os-Abertos-1-2.pdf>
21. Zie voor meer informatie: http://www.remunicipalisation.org/#case_Ramos%20Arizpe
22. Russell, B. (2019). This small German town took back the power and went completely renewable. Ponderwall. <https://ponderwall.com/index.php/2019/12/08/wolfhagen-Germany-city-fully-renewable/>
23. Zie *The Future is Public, Towards Democratic Ownership of Public Services*, hoofdstuk 10, 'A new water culture: Catalonia's public co-administration model in the making' door Míriam Planas en Juan Martínez.
24. Zie voor meer informatie: <https://municipalpower.org/articles/plymouth-energy-community-a-story-about-energy-transition-and-social-justice/>
25. Zie *The Future is Public, Towards Democratic Ownership of Public Services*, hoofdstuk 12, 'The labour dimension of remunicipalisation: Public service workers and trade unions in transition' door Daria Cibrario.
26. Zie *The Future is Public, Towards Democratic Ownership of Public Services*, hoofdstuk 1, 'Norway: Bankruptcy sparks more than 100 cases of remunicipalisation' door Nina Monsen en Bjørn Pettersen.
27. Ibid.
28. Roth, L en Shea Baird, K. (2019), Municipalism and the Feminization of Politics. Roarmag. Issue 6. <https://roarmag.org/magazine/municipalism-feminization-urban-politics/>
29. Billing, L. (2020), What does feminist leadership look like in a pandemic?, Medium. https://medium.com/@leila_billing/what-does-feminist-leadership-look-like-in-a-pandemic-35b2ee0eb994
30. Quiray, K.M. en Manahan M.A. (2012), Bridging the Gap in Water Service Provision in the Philippines: New Roles for Communities, Focus on the Global South. <https://focusweb.org/bridging-the-gap-in-water-service-provision-in-the-Philippines-new-roles-for-communities/>
31. Zie *The Future is Public, Towards Democratic Ownership of Public Services*, hoofdstuk 9, 'The USA: Communities offering affordable and high-speed broadband Internet' door Thomas M. Hanna en Christopher Mitchell.
32. Zie *The Future is Public, Towards Democratic Ownership of Public Services*, hoofdstuk 5, 'Africa: Private waste service failure & alternative vision' door Vera Wegmann.
33. Zie *The Future is Public, Towards Democratic Ownership of Public Services*, hoofdstuk 15, 'Energy democracy at the heart of a Green New Deal to counter the climate catastrophe' door Lavinia Steinfort.
34. Zie voor meer informatie: <https://municipalpower.org/articles/how-dobrich-is-pioneers-theenergy-transition-in/bulgaria/>
35. Energy poverty relates to the inability to properly light, heat or cool one's home, due to a combination of high energy prices, low incomes and inadequate housing. <https://righttoenergy.org/>
36. Zie voor meer informatie: http://resilient-cities.iclei.org/fileadmin/sites/resilient-cities/files/Images_en_logos/dumangas_climate_field_school.pdf
37. Cadiogan, A. (2016), A test of local climate adaptation, Rappler, 29 november. <https://www.rappler.com/move-ph/issues/disasters/thought-leaders/153969-test-local-climate-adaptation>.
38. Binçtin, B. (2020), Quand la protection de l'eau se transforme en repas de qualités pour les écoliers, Observatoire des Multinationales. <https://multinationales.org/Quand-laprotection-de-l-eau-se-transforme-en-repas-de-qualitespour-les>

39. Zie *The Future is Public, Towards Democratic Ownership of Public Services*, hoofdstuk 11, 'The empire strikes back: Corporate responses to remunicipalisation' door Olivier Petitjean.
40. Zie voor meer informatie: http://www.remunicipalisation.org/#case_Nice
41. Presentatie door Mark Bramah, consultant bij Robin Hood Energy: https://www.cn2019.org/fileadmin/inhalte/Presentations/WS4_The_city_as_an_energy_services_provider.pdf
42. Hoedeman, O. (2020), How EU rules are getting in the way of progressive public policy – and how cities are fighting back. openDemocracy. <https://www.opendemocracy.net/en/oureconomy/how-eu-rules-are-getting-in-the-way-ofprogressive-public-policy-and-how-cities-are-fighting-back/>
43. Eberhardt, P. en Olivet, C. (2018), One Treaty to rule them all. Transnational Institute and Corporate Europe Observatory. https://www.tni.org/files/publication-downloads/one_treaty_to_ruled_them_all.pdf
44. Wierling, A. et al. (2018), 'Statistical evidence on the role of energy cooperatives for the energy transition in European countries'. Sustainability 10(9). <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/9/3339>
45. Marois, T. (2019), 'Public Banking on the Future We Want', in Public Finance for the Future We Want. Amsterdam: Transnational Institute. <https://www.tni.org/en/publicfinance>
46. Zie voor meer informatie: <https://berniesanders.com/en/issues/green-new-deal/>
47. Zie voor meer informatie: <https://www.new-eskom.org/>

